

פרשת משפטים

מתוך "ליקוטי שמואל"

מלקט ועורך ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

הגיליון מופיע באתר 'לדעת' וכן ניתן לקבלו לאימייל מדי שבוע על ידי שליחת בקשה. eisikovits1@gmail.com,

058-4852-443

אודה לכם אם תעבירו את העלון לאנשיכם או כתובות של נציג בעלון. אשמח לקבל הערות מחכימות ובל"נ אשתדל להתייחס אליהם. גם רשות להדפיס / לחלק / להעתיק / לשמור. - בשעת הצורך הרשות נתונה לאמור מהדברים שבעלון אף שלא בשם אומרים. אבל הבא להדפיס וידפיס בשם אומרו. יביא גאולה לעולם. כמו כן יש אפשרות לקבל כל עלון בכל שפה כמעט שתרצו בתרגום של ווארד.

פרשת משפטים

"וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמֹר לְפָנֵיהֶם" (כא א). (הרב שלמה קצין הלוי)

לאחר מתן תורה פותחת התורה את משפטי ה' דווקא בדיני עבד עברי, מדוע! ? והרי כל אחד מבני ישראל יצא עם מינימום עשרות חמורים טעונים בכסף וזהב מה להם ולדיני עבד כעת בשיא עשירות! ?

התשובה היא: כי רק בני ישראל שכעת חשו מהי עבדות יוכלו להבין מה מרגיש העבד ולהזדהות עמו ואף לנהוג בו דרך כבוד.

שואלים המפרשים מה באה המילה "לפניהם" בפסוק ללמד אותנו?

רבי חיים בן עטר זצ"ל בספרו אור החיים הקדוש, נתן הסבר ייחודי למילה הזו, וזו לשונו: ולזה אמר "אשר תשים לפניהם", פירושה גם כי דבר זה יש בו חסרון הרצון שהקונה עבדו ימהר לשלחו אחר שש שנים, תשים הדברים לפניהם כי מצווה זו לזכות כל אחד מהם היא, כשיהיה עבד לא יעבוד בו לעולם, ובזה יתרצה בדבר "...

המעשה הבא יסביר את דבריו של האור החיים הקדוש בצור הטובה: מסופר, ששר החינוך נאנק תחת קיצוצי האוצר בתקציב משרדו. בלית בררה הוא הזמין את שר האוצר לסיור במוסדות החינוך וזה נענה להזמנה ובא בלוויות עוזרו האישי. שר החינוך הראה לעמיתו את המבנים המוזנחים, הציוד המיושן והסביר את הצורך המידי בשיפוץ. השר ראה ושמע וכך אמר: "רוצה הייתי לעזור, אבל אין אפשרות – השמיכה קצרה לא ניתן לפרוץ את מסגרת התקציב".

למחרת הזמין שר הבריאות את שר האוצר לסיור, והתמונה חזרה על עצמה: מנהל הבית חולים התאונן על מחסור בכוח אדם, על ההזנחה במחלקת גריאטריה כמוכן העלה בפני השר את צורך במכשור חדיש ובתרופות נחוצות ותוספת תקציב משמעותית. שר

האוצר שומע, ומורה לעוזרו הנאמן: "רשום! לאשר את התקנים הדרושים!, לרכוש את התרופות, לקנות את הציוד ולבנות אגפים נוספים בדחיפות !!! הסיוור אכן הניב פירות.

בדרכם חזרה, העז העוזר לשאול: "מה קרה אדוני השר! ? אמש הקשחת עמדות. אמרת שהשמיכה קצרה, שאסור לפרוץ את המסגרת. ואיך, לפתע פתאום, יש את כל הכסף הדרוש?! "אינך מבין" ? השיב השר. "אני, בבית הספר כבר לא אלמד" ... לבית חולים יש סבירות גבוהה שאגיע" ... למעשה השר דאג לעצמו ...

כך הוא העניין אצלנו. האור החיים מבאר שהתורה רומזת לנו שכדאי לנו לקיים את כל המשפטים והחוקים הכתובים בתורה, כגון דיני עבד עברי וכד', ואף אם איננו נכללים כרגע בקטגוריית העבדים ואין לנו שום הנאה מזכויות העבדים, אל לנו לשכוח שגלגל הוא שחוזר בעולם וה' זה משפיל וזה ירים, והיום אתה אולי אדון ויתכן שמחר תהיה עבדו, הסבירות שמימוש חוקי העבדים יועיל גם לך בבוא היום שתצטרך ח"ו.

הבה נדאג גם אנו לעצמינו נקיים תורה ומצוות באופן כזה שהבניין הנצחי בעולם הבא שנבנה אך ורק ממעשינו הטובים יעמוד על תילו בגאווה ...

שבת שלום ומבורך

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִׂים לְפָנֶיךָ (כא א). (הרב אלכסנדר ליפשיץ)

דורנו הוא דור מתקדם להפליא. בכל התחומים חלה התקדמות עצומה. לפנים היה האדם שולח איגרות ממקום למקום באמצעות יונת הדואר, והיום – בהקשת מקש. לפנים היה האדם מאיר את החושך באמצעות עששיות נפט, והיום – בנורות חשמל מודרניות. לפנים היה האדם נע ממקום למקום באמצעות סוס ועגלה, אניות בלב ים, והיום – במכוניות ומטוסים. לפנים היה האדם שואב מים מן הבאר, והיום – הוא פותח את הברז, ומים בששון... אם בעבר הסתפקו אם כדור הארץ הוא עגול או מלבני וכדו', הרי שכיום כל ילד יודע כי הכדור הוא עגול כשמו – כדור הארץ. וכן הלאה, כמעט בכל תחום חלה התקדמות אדירה. מבחינה טכנולוגית, מדעית, רפואית, ובעצם – מכל הבחינות.

הרי שגם במישור הרוחני של שמירת תורה ומצוות חלה התקדמות משמעותית בהידורים שלא היו קיימים בדורות קודמים – ואשר בחלקם זכינו הודות להתקדמות הטכנולוגית.

לא הרי התפילין שהניחו אבותינו לתפילין שנעשים היום. ברור, שגם אותם התפילין היו כשרות למהדרין, אולם בדורנו נוספו להם כל ההידורים האפשריים. אם בעבר, בקהילות יהודיות גדולות מאוד היה סט אחד של ארבעת המינים ששימש את הקהילה כולה בחג הסוכות, היום – כל צורב צעיר מחזיק ב"ד' מינים" משלו, מהודרים בתכלית ההידור. כמה מרנין הוא המחזה בערב חגה סוכות, כיצד המוני בית ישראל באים לשאול את הרבנים והמוצי"ם למיניהם בדבר כשרות האתרוג והלולב. לו יאמר הרב כי "האתרוג

כשר, אך לא מהודר דיו", מיד יחליף אותו בעליו גם תמורת דמים מרובים. כך, מוזילים האנשים ממון רב מכיסם על מנת להדר במצוות. מצות מהודרות, סוכה מהודרת, תפילין מהודרות, וכן על זה הדרך.

אשריהם ישראל!

דא עקא, שקיים תחום אחד שבו רבה העזובה גם בדורנו. התחום הזה – למרות שהוא תחום הלכתי מובהק – סובל מהזנחה, רפיון, ו"הוראות היתר" למיניהם.

ממונות.

אין בכוונת כותב השורות להזדקק לדיון ההלכתי של הדוגמאות שיוצג ולהלן. ובכל אופן נציג מספר דוגמאות, לעורר את לב המעיין. וכל אדם ינהג כהוראת רבותיו, כמובן.

זכויות יוצרים. יש מי שמתירים לעצמם, לצרוב דיסקים של מוזיקה וכדו', תוכנות למיניהם, בכל מיני התרים שונים ומשונים.

נזקי שכנים. יש מי שמתירים לעצמם, לבנות ככל העולה על רוחם, לפלוש לשטחים פרטיים או ציבוריים וכדו', לזלזל בתשלומי ועד הבית, להזיק את המרחב המשותף לכל השכנים וכדו', בכל מיני התרים שונים ומשונים.

רשויות וחברות ציבוריות. יש מי שמתירים לעצמם, לגנוב מחברות ציבוריות כחברות תחבורה וכדו', מעיריות, מהמדינה, בכל מיני התרים שונים ומשונים.

וכאן הבן שואל.

אנשים מוכנים להזיל מכיסם ממון רב ע"מ להדר במצוות רבות מאוד, מדוע אם כן נגרע חלקם של דיני הממונות הללו ודוגמתם, הלא מדובר בנושאים הלכתיים במובהק, והדברים וודאי נוגעים לחשש גזל מדאורייתא, ובמקרים רבים, אף יותר מכך. מדוע אם כן אין אנו מוצאים את אותה ההחמרה והדקדוק שקיימים בתחומים הלכתיים אחרים, גם בשטח זה? אותו אדם שרכש אתרוג מהודר בסכום של כמה מאות שקלים, מוכן להיכשל בחשש גניבה, בשביל לחסוך כמה עשרות שקלים?! אתמהא. הלא כל המצוות והאיסורים כולם מרועה אחד ניתנו, ובאותה תורה בה נאמרה מצוות הנחת תפילין, נאמרו אף דיני הממונות. לדוגמה – לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו, (ויקרא יט, יא).

ובכן, כמדומה שבחלק מן הדברים קיים חוסר מודעות לחומרת הדברים. הציבור לא לומד דיו את ההלכות הללו, וחוסר היד עגור גם חסר בתשומת לב. ולמרות שבעולם הישיבות נלמדים בעיקר מסכתות מסדרי נשים ונזיקין, עדיין הדברים אינם מתורגמים למעשה. כך גם חסרה ה"גירסא דינקותא" לאותם האיסורים. וללא הידיעה, מניין ידעה אדם במה ואיך להיזהר. ולא עם הארץ חסיד, (אבות ב, ה).

אולם, כמדומה שקיימת סיבה עמוקה יותר שמסבירה את הרפיון שקיים בתחום הזה.

השכל עומד בעוכרינו.

דיני ממונות מוגדרים כ"משפטים" – דברים שהשכל האנושי יכול ומסוגל להבין ולהכיל. הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, שהן כמעין הנובע – אמר ר' ישמעאל (בבא בתרא קעה ע"ב). וממילא, האדם מרגיש שיש גם לו מה לומר.

כשאדם בא לשאול את הרב שאלה הלכתית בהלכות בשר בחלב, כשרות, טריפות, או בנוגע לכשרותו של האתרוג, הוא "מסלק" כביכול את שכלו הצידה. מה שיפסוק הרב - "קדוש" בעיניו. כאן ברור לו שאין להגיון האישי כל זכות הבעה. הנושאים הללו הם "חוקים" מטבעם. בדיני ממונות – לעומת זאת – השכל האנושי נוטה אף הוא להתערב. גם לאדם יש דעה. כך, למשל, בנושא "זכויות היוצרים" אומר האדם לעצמו, הלא אותו זמר, מלחין, חברה, וכדו' מרוויחים די, האם ה"צריבה" הקטנה שלי תרושש אותם? האם ביל גייטס יפסיד מכך שאינני קונה את התוכנה שלו כדת וכדין?! וכן על זה הדרך. המוח האנושי הוא "ספק" התירוצים הגדול ביותר. וכשהאדם סומך על שיקול דעתו הבלעדי הוא עלול להגיע לדברים חמורים מאוד.

הבה נראה מה קרה לאותם חברות שניסו לבנות את סולם הערכים המוסרי שלהם על יסודות השכלה אנושי.

המוסריות ה"אנושית"

צאו וראו, פעם חשבו בעולם שישנם ערכי מוסר בסיסיים, שהם אוניברסאליים, וכל חברה תקיים אותם בכל מצב ובכל מקרה. והנה, המציאות הוכיחה שכל חברה קבעה לעצמה קודים מוסריים על סמך מה שנראה לה לנכון. והעולם הגיע לכדי עיוותים מחרידים, ה"י. בספרטה חשבו שצריך להרוג ילדים חלשים ובעלי-מום, כדי שלא יסבלו וכדי שלא יפגעו בחישול הצבאי. האסקימואים סברו שיש להפקיר זקנים וחולים, כדי שלא יהיו נטל על הצעירים והחזקים. והגרמנים י"ש חשבו שנכון מאוד לרצוח את הגזעים ה'נחותים', כדי לשמור על עליונותו של 'הגזע העליון'. וכך – להבדיל – לצערנו הרב, גם כיום בארצנו הקדושה יש מי שחושבים שמותר להרוג בני אדם במקרים מסוימים, תחת השם: "המתות חסד". כך גם בנושא הפלות העוברים ה"י – היד קלה על ההדק, לצערנו.

כל חברה כזאת הייתה יכולה להגן בהיגיון רב על 'ערכיה', ולהסביר מדוע הם מוצדקים ונכונים ביותר. ובאמת, מניין לנו שהם אינם צודקים? מהיכן אנו שואבים את הביטחון שהתנהגותם הייתה בלתי-מוסרית, מחרידה ופושעת? האם הרוב קובע בשאלות של מוסר וערכים? ואם הרוב הופך את דעתו, האם ערכי המוסר משתנים על-פי תנודות דעת-הקהל?

יש לנו בסיס איתן אחד – התורה. בתורה מסר לנו הקב"ה את הקודים המוסריים האמתיים, וכך אנו יודעים מה נכון ומה פסול, מה מוסרי ומה בלתי-מוסרי.

חברה שאינה משתיתה את המוסר של העל אמונה בבורא עולם, עלולה לחטוא לא רק באימוץ נורמות אכזריות ורצחניות, אלא עלולה לפנות גם לקצה השני – למוסריות-יתר, מוסריות מעוותת ומזויפת. כך אנו מוצאים כיום בתוכנו מי שחסים ומרחמים על פושעים רצחניים, נטולי צלם אנוש. זה מה שקורה כאשר המוסר נשען על מחשבה אנושית ואין לו עוגן מוצק שמקורו בצו א-לוקי.

מתברר שגם כדי לקיים דיבר פשוט כמו 'לא תגנוב' נדרשת התגלות א-לוקית אדירה. השכלה אנושי יודע להיות ערמומי ומפותל כדי למצוא צידוקים לכל דבר. הוא כבר יטהר את השרץ בק"ן טעמים. הוא יסביר שבעצם זו לא גנבה, אלא הלוואה לזמן קצר, "השלמת ציוד".... ובכלל, למה לא לקחת קצת מכספו של איש עשיר, שהכסף הזה לא חסר לו, ואולי הוא אפילו לא ירגיש בהיעלמותו. מחסנית התירוצים תספק נימוקים בשפע.

כך, שעל כורחך אתה למד כי המוסר אינו יכול לעמוד בפני-עצמו, כי ליד התבונה וההיגיון, אלא הוא חייב להתבסס על צו א-לוקי עליון. ערכים שמתבססים על ההיגיון האנושי בלבד – הם בהכרח מעוותים ובלתי-נכונים. ואם הדברים נכונים ביחס לערכי המוסר הכלליים, הרי שבנוגע לדיני ממונות הם מקבלים משנה תוקף. כאמור, השכל שמתערב בדיני הממונות הוא בעוכרנו. אנו עלולים להיכשל באיסורי גזל חמורים "בזכות" השכל שלנו.

ההכפפה למשפטי התורה. ככל שהאדם יכיר יותר ויותר בדעתו, כי קיים בעולם – מקור הוראה אחד לכל נושא שהוא – התורה, כך ממילא הוא גם לא ייכשל באותם החלקים שבדיני ממונות. ברור, שיש בדיני ממונות חלקים "שכליים", כאמור. ישנם משפטים רבים בדיני התורה שהם קרובים אל השכלה אנושי. אולם, לפני הכול ואחרי הכל, עלינו לזכור כי לא שכלנו הוא שקובע. כאמור, העוגן המוצק ביותר עליו – ורק עליו – אנו יכולים להישען הוא הצו הא-לוקי, אל הצו הזה אנו צריכים להכפיף את דעתנו. לכן, גם משפטים "שכליים" לכאורה כמו 'לא תרצח' ו'לא תגנוב' ניתנו לנו באותו מעמד א-לוקי נורא-הוד – מעמד הר סיני עליו קראנו בפרשת השבועה קודמת, הדבר נועד להטמיע בתודעה ושקיומן של המצוות האלה צריך להיות מבוסס על אותה התבטלות וקבלת-עול שאנו חשים כלפי מצוות על-שכליות. כשם שאין איש מעלה על דעתו לערב את שכלו בענייני שבת וטומאה וטהרה, אלא הוא מקבל ללא היסוס את הכתוב בתורה – כך עלינו לקבל בקבלת-עול מוחלטת את פסק התורה בעניינים שבין אדם לחברו. כי האמונה והכניעה המוחלטת לצו הא-לוקי הן הבסיס האמתי של המוסר.

אות אחת שמלמדת

הדבר רמוז באות הראשונה שפותחת את פרשתנו. וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לְפָנֶיךָ. מה פשרה של האות 'ו' "ושפותחת את פרשתנו? מפרש רש"י: כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים, ואלה מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני, אף אלו מסיני. מדוע דווקא בפרשה זו הדגישה התורה כי הדברים נאמרו בסיני? הלא התורה כולה היא

תורת ה' שניתנה בסיני? [בפשטות, ההסבר הוא, שמכיוון שהפרשה הזו סמוכה למעמד הר סיני – ממילא הדגישה זאת התורה כאן.] אלא, שהתורה רמזה כאן רמז עמוק מאוד.

פרשת משפטים עוסקת רבות בענייני בין אדם לחברו. דיני מזיק וניזק, טוען ונטען, עבדים, שומרים, אבות הנזיקין, ועוד ועוד. באה התורה ואומרת לנו: "דע לך, גם אם אתה מבין בשכלך את ההלכות הללו, דבר אחד יסודי אל תשכח – מה הראשונים מסיני, אף אלו מסיני". התורה כולה שניתנה בסיני מקשה אחת היא. אל תפריד ואל תבדיל. אל תחמיר בהידור האתרוג ותקל בהלכות גניבה. המקור זהה לשניהם, וממילא צריכה להיות הזהירות שווה בשניהם.

ניתן לסכם את הדברים במשפטים הבאים:

הדרך איך להתנהג עם האחד (החבר) – נגזרת דרך היחיד והמיוחד (הקב"ה).

ובמקביל, הדרך אל היחיד והמיוחד עוברת גם דרך היחס אל האחד.

"ואלה המשפטים" (כא, א) (חתם סופר)

פירש"י ' ואלה ' וי"ו מוסיף על הראשונים לומר מה אלו מסיני אף אלו המשפטים מסיני, לכאורה מה זה משנה אם זה מסיני או מאהל מועד, היה צריך להיות כתוב " מה אלו מהקב"ה אף אלו המשפטים מהקב"ה ", אלא מתרץ החתם סופר שהתורה מדברת פה אל השופטים - שלא ירגישו את עצמם מורמים מהעם, אלא יזכרו תמיד שהתורה ניתנה על הר סיני דווקא בגלל שהיה נמוך ועניו וכך גם הם צריכים לנהוג .

"ואלה המשפטים" (כב א) (הבעלש"ט זצ"ל)

אמרו חז"ל: כשאדם בא לפני בית-דין של מעלה, שואלים אותו בתחילה: "נשאת ונתת באמונה?", ורק אחר כך שואלים אותו: "קבעת עתים לתורה?". ללמדך, שאם אין אדם מקיים את הדינים שבין אדם לחברו, אין ערך לקביעת עתים לתורה שלו.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (כא א).

פעם ציוו הרבי ישראל בעל שם טוב הקדוש את תלמידו המגיד הקדוש ר' דוב בער זי"ע, לנסוע ליער אחד ולהתעכב שם סמוך לאילן מסוים שפלג מים זורם תחתיו. לא שאל ר' דוב בער למה ולשם מה עליו לנסוע, אלא מיהר וקיים את מצוות רבו הקדוש.

בהגיעו אל היער, מצא את העץ שאליו התכוון הבעל שם טוב, הסתתר מאחוריו והמתין לבאות. כעבור שעה קלה הגיע לשם איש הדור בלבושו. האיש, עשיר לפי מראהו, התיישב למרגלות העץ, ולאחר שנח זמן מה בצל האילן ושתה ממימי הפלג הזורמים לידו, קם והמשיך בדרכו. הסתכל ר' דוב בער על המקום שישב בו האיש וראה כי השאיר שם את ארנקו. מסתבר שנפל מכיסו בלי שירגיש, חשב, ושוב הסתתר וחיכה. והנה הגיע אל היער עובר אורח נוסף, ראה את הארנק, הכניסו לכיסו והלך. מיד לאחר מכן הופיע אדם

שלישי, שלפי מראהו ולפי לבושו נראה עני חסר כל, התיישב ליד העץ ולאחר שעה קלה נרדם בצלו.

ר' דוב בער עדיין עמד והמתין, והנה הגיע האיש הראשון. אין זאת אלא שהבחין באבדתו וחזר לחפשה במקום שבו נח. כשראה את העני שוכב למרגלות העץ, חשד בו כי גנב את ארנקו, העירו ודרש ממנו להחזירו לו. טענותיו של העני, כי לא מצא ארנק וכי אינו יודע כלל מה נדרש ממנו, לא הועילו לו. בעל הארנק התקצף והכהו מכות נמרצות. כשראה, כי הנה עוד מעט תפרח נשמתו של המוכה, הניחו והסתלק לדרכו. ר' דוב בער לא הבין דבר ממה שראה ושמע. כשחזר אל רבו, הסביר לו הבעל שם טוב את פשר הדברים.

"ללמדך שלחתיך", אמר הבעל שם טוב, "דע כי האנשים אשר ראית ביער, נמצאים בעולם בגלגול שני. בגלגול הראשון היה בעל הארנק נתבע בדין מסוים ומוצא הארנק היה התובע אותו. העני שקבל מכות נמרצות היה הדיין של השנים. לפי הדין היה הנתבע חייב לשלם, אלא שאותו דיין עיוות את הדין ופסק לזכותו. בהגיעם שלשתם לבית דין של מעלה, נגזר עליהם לרדת פעם נוספת לזה העולם כדי לתקן את אשר עיוות, וכך נשתלשל והדברים: התובע קיבל את כספו, הנתבע שילם והדיין ספג ממנו מכות על שגרם לו לחטא ולעכב בידו ממון זרים.

זוהו שאמרו בזוהר הקדוש – הוסיף הבעל שם טוב ואמר למגיד - "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" הא רזא דגלגוליא (פירוש: זהו סוד הגלגולים). לכן יש ולעיתים מתחייב אדם בדין תורה לשלם, בעוד שלמעשה אין הוא חייב. או יתכן שהתובע הביא עדי שקר שלא הוכחו או שהדיין עיוות את הדין ופסק שלא כהלכה, ואז עומד האדם ולבו עליו מר וכואב: הייתכן?! זועק הוא האין דין ואין דיין?! אלא שאין הוא יודע כי יתכן והפעם הוא אמנם זכאי, אולם בגלגולו הקודם יתכן שנתחייב ממון לפלוני, ממון שלא שילם, ועתה נתבע הוא לשלמו, כי אכן יש דין ויש דיין!!! זיע"א.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (כא א). (מובא בבית יצחק)

אשר תלמדם לא נאמר, אלא תשים ופירש רש"י כשולחן ערוך ומוכן לפני האדם.

אחד מחסידי הרי"ם הקדוש זי"ע התנצל לפניו, אודות שכחה שיש לו והוא שוכח מה שלומד, ואמר לו הרי"ם, האם הזדמן לך פעם שלקחת כף לאכול ושכחת לשים הכף לפה רק נתת את הכף תחת האוזן. וענה החסיד הנ"ל איך יתכן לשכוח האיך לאכול ושלא לתן האוכל להפה, אשר בזה כל החיות של האדם, וענה לו הרי"ם, אם כן איך יתכן שאתה שוכח התורה אשר בזה תלוי כל חיות האדם, כי מזון הנשמה כמו האוכל מזון לגוף, וזה שאמר דוד המלך ע"ה (תהילים קיט, צג) לעולם לא אשכח פיקודיך כי בם חייתני.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (כא א). (אמרות חכמה)

שאל שר אחד, את הצדיק מאפטאר' אברהם יהושע העשיל זיע"א, אצלנו מי שיש לו תביעה על חברו מגיש כתב תביעה לבית המשפט והשופט קובע תאריך המשפט, בינתיים יש לו לשופט שהות לעיין בדבר, וכשמגיע זמן המשפט מעמידים שני הצדדים עורכי דין, דנים ומתווכחים, ואחר כך מוציא השופט פסק דינו, ויש גם אפשרות לערער וכו', ואילו אצלכם היהודים באים פתאום לרב מציעים את הטענות, והרב כמעט תמיד פוסק מיד. הייתכן שיש בנוהל כזה משפט צדק. ענה לו הרה"ק מאפטא, אמשול לך משל, פעם רדף זאב אחרי שה והשיגו, כשעמד לטורפו הגיע פתאום הארי והוציא את השה מידו של הזאב, טען הזאב, הרי זו גזלה ממש, הלכו שניהם להתדיין לפני השועל, פסק השועל, יחלוקו, חצי לארי וחצי לזאב, ומי יחלק את השה כדין, נמנו וגמרו שהשועל יחלק,

מחלק השועל את השה לשנים וקובע שאין החלקים שווים, נשך קצת מאותו החלק שנראה לו יותר גדול, כדי להשוות לשני, אלא ששוב נראה לו שעכשיו זה קטן יותר מדי ונשך מהשני, וכך נשך פעם מחלק זה ופעם מחלק זה, עד שלא נשאר כלום בשביל בעלי הדין. אמר לו הרה"ק מאפטא, כך הוא אצלכם, אתם מתדיינים ומתדיינים, מעמידים עורכי דין ומערערים, ובסופו של דבר ההוצאות ושכר הטרחה ה"שושבינים" אוכלים את הכל ולא נשאר כלום בשביל בעלי הדין. אבל אצלנו משתדל הרב לפסוק מיד, או לעשות פשרה וכך נאה ויאה לו, לקפח את שני הצדדים גם יחד.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (כא א) [ה'אמרי חיים' מויז'ניץ]

לכבוד שבת מברכין דאדר : כתב רש"י" כל מקום שנאמר 'אלה' פסל את הראשונים, 'ואלה' - מוסיף על הראשונים, מה הראשונים [10 הדברות] מסיני אף אלו מסיני. "נראה לבאר את דברי רש"י בדרך רמז נפלאה ע"פ מאמר חכמינו (יומא פו): שתשובה מאהבה מהפכת זדונות לזכויות, ותשובה מיראה מהפכת זדונות לשגגות. והנה 'אלה' ראשי תיבות "ליהודים היתה אורה, "ואלה" ראשי תיבות "ליהודים היתה אורה ושמחה". ועוד דרשו חז"ל (מגילה טז): "אורה - זו תורה. "מעתי יש להמליץ: "כל מקום שנאמר 'אלה' - ליהודים הייתה אורה, בלא שמחה, כלומר שלימוד התורה נעשה מיראה ולא מאהבה - "פסל את הראשונים", לימוד התורה רק פסל את הזדונות והפכן לשגגות. אך כאשר נאמר "ואלה" - ליהודים הייתה אורה ושמחה, שהתורה נלמדת בשמחה ובאהבה - "מוסיף על הראשונים", הרי הזדונות נוספות על המעשים הטובים הראשונים ונעשות כזכויות ...!

רוצה תלמיד בקב שלו (יחיאל מיכל מונדרוביץ)

מיד לאחר מתן תורה צוללים למערכת הדינים המקיפים של פרשת משפטים. חמישים ושלש מצוות. כשישית מכלל מצוות ה' וחוקיו מרוכזים בפרשה אחת. איך מתמודד מורה עם הוראה כה מרובה? איך ילמד משה פרשה כזו ארוכה ומורכבת, רוב גופי תורה, דיני נפשות וממונות, מועדי ישראל ומצות התלויות בארץ. הכיצד ?

המתבונן בפתיחת הפרשה, בפסוק הבודד לפני הדינים, מגלה מענה והנחייה. וְאֵלֶּה הַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר תִּשִּׁים לַפְּנֵיהֶם. לא אשר תִּלְמְדֵם, לא אשר תִּצְוֶם, אלא אשר תשים לפניהם. וכדברי רש"י המצטט חז"ל במכילתא 'להבינם טעמי הדבר ופירושו, כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם'. על המלמד להגיש ולערוך את החומר בהטעמה, בבהירות ובדרכי הוראה מותאמים, ובכך הוא מגרה את רצון התלמיד, לקראת הלמידה. רש"י הקדוש מלמדנו כאן עוד, שלאחר הגשה ועריכה כראוי, בכלל לא נאמר שהרב מלמד! הוא רק שם לפניהם. הוא מעורר עניין עד שהם 'ושיטו יד' וילמדו בעצמם. בצורה זו של לימוד, בה התלמיד הוא המורה של עצמו, הוא המעיין, הוא המשנן והוא המתבונן, נעשית התורה למעשית ומעניינת.

בראש ספר תהלים, משבח דוד המלך את האיש אשר בְּתוֹרַת ה' חִפְצוֹ וּבְתוֹרַתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה. דורש רבא (מסכת ע"ז י"ט) שלפני הלימוד נקראת תורת ה', ולאחר הלימוד נקראת התורה על שם הלומד, תורתו, שלו. כי הוא השקיע. תלמיד זוכה להתחבר לתורה, לחוש שהיא שלו, לאחר שיגע בעצמו בהבנה, בביאור ותרגום, בסיכום ובעריכה. רבו המומחה מכיר בכך שתפקיד המלמד הוא לכוון את הכיתה ללמידה אקטיבית, ולא שידרוש הוא בפני גופים פאסיביים. הרה"ק רבי נחמן מברסלב זצ"ל התאונן על שאדם לומד לדבר, לפני שלומד לשתוק. אמירה זו נעוצה ונחוצה גם בעולם ההוראה. וכך היה שגור בפי המחנך רבי חיים יהודה יעקובזון, מדמויות ההוד בת"ת עץ חיים הירושלמית, "מלמד מומחה מרבה לשתוק - כי את רשות הדיבור הוא מוסר לתלמידיו..

זוכרים את המכולת שלפני עשרות שנים? דלפק רחב חוצץ בין החנווני לבין לקוחותיו. הם מבקשים והוא מגיש. בזריזות מְאִיֵּר הוא כל מוצר בין-רגע, מושיט ואורז. סמל של יעילות ומומחיות. אין כמוהו! אך בדקו ומצאו כי שיטה זו, בה הַזְבֵּן ניצב במרכז, והכול מתנהל על-ידו ואין זולתו, מונעת הרחבת העסק ומגבילה את סל הקניות. עברו לשיטה חדשה, בה הלקוח הוא הדומיננטי. הוא עובר בין המדפים וממלא בעצמו את עגלת קניות. והנה ראו זה פלא! הצריכה גברה, המוצרים התרבו, עד שלא נותר כל דמיון בין 'המכולת של פעם' לבין החנויות של היום. החנווני איבד אמנם את 'מעמדו', כבר איננו 'כל יכול' בעיני ילדי השכונה, אך חשבון הבנק שלו מאושר. כשמעבירים ללקוח את השליטה הוא שוקע ברכישה. במקום שאתה תמכור, עדיף שהם יקנו. כשמעבירים את כוח הלמידה לידי התלמידים, לאחר שהמלמד שם לפיהם כשולחן הערוך, מכוון ומדריך - אך הם הלומדים, תעלה איכות הלמידה. ככל שהמחנך מקטין את עצמו, כך הוא מגדיל את תלמידיו. הוא מעודד לחשוב ולהתבטא, לפעול ולחקור. נגלה רמה אמיתית של חשקת ואהבת התורה. כוח זיכרוןם ילך ויתחזק (מי לא זוכר את ה'חבורה' ואת ה'מערך שיעור' שהכין בעצמו לפני שנים?) נגלה איכות של לימוד, איכות הנשמרת. על המלמד להעמיד את הסולם, אך על התלמידים לטפס. וכאשר הם מטפסים, יגיעו לגבהים בתורה, יבנו אישיות רוחנית, מתוך שלוה ושמחה, כי ירוו נחת מעצמם ומתורתם. שלהם.

בהצלחה בעבודת הקודש !

הרבי והנהר

מסופר על החסידים בבעלז שהתפרנסו מכריתת עצים. בכל שנה המתינו לחורף הקר שאז האגם קופא ובאמצעות משטח הקרח החלק יכלו החסידים להוריד את בולי העץ במורד הנהר הקפוא ולסחור בהם.

חורף אחד הנהר לא קפא, והדבר היה מצער מאוד שהרי כל פרנסתם לכל השנה הייתה תלויה בכך. החסידים המיואשים פנו לאדמו"ר מבעלז בטענה שהנהר לא קפא כבכל שנה. הרבי שאל את חסידיו את אלו מן פרשיות התורה מלמדים לתשב"ר שבעיירה. ענו לו החסידים שהחליטו השנה בחדרים להתחיל דווקא מפרשיות דברים, שהרי מדובר בפרשות קלות יותר שיותר נוח להסביר לילדים הרכים. ענה להם הרבי מבעלז שבוודאי זאת הבעיה, פרשיות דברים רגילים ללמד בקיץ, כעת בחורף התינוקות של בית רבן לומדים פרשיות שזמנם בחודשי השנה החמים. מיד פקד על החסידים להחזיר את מערכת הלימודים כפי שהייתה על מנת "להחזיר" את החורף למקומו הראוי במעגל השנה. התורה משפיעה על המציאות בעולם!

ישראל עבדי הם, ולא עבדים לעבדים!

רש"י בפרשתנו מביא טעם לרציעת אוזנו של העבד לאחר שמסרב לצאת לחופשי. מבואר בשם המכילתא, כי אותה האוזן ששמעה במעמד הר סיני "לא תגנוב" והלך וגנב תרצע וכו'. וכן אוזן ששמעה כי לי בני עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע וכו'. עולה כאן קושיא גדולה: מדוע אותו עבד שנמכר בגניבתו או שמכר עצמו לפני שש שנים, נענש ברציעת אזנו רק כעת כאשר הוא מסרב לצאת לחופשי? מדוע התורה מעכבת את עונשו ברציעת האוזן עד הצהרתו "לא אצא חפשי"?

הסביר יפה בספר "ואביטה אורחותיך" שכאשר האדם נופל בעבירה, אם הוא מתמלא ברגשות של בושה וחרטה יש בכך תועלת שלא יחזור שוב לאותו החטא. האדם שמודע לחומרת העבודה הרוחנית, בנפילתו הוא חש חוסר נעימות ומבקש שלא להתקרב שוב לאותה תהום מרה של החטא והעבירה. לעומת זאת כאשר האדם מרגיש בנוח עם העבירה ואינו מתקומם כנגד עצמו ואינו מתבייש מהחטא, הוא רחוק ממסלול של תשובה ותיקון וקרוב שיחזור לאותו החטא.

העבד לאחר שש שנים של עבדות בעקבות העבירה שביצע מצהיר כי הוא אוהב את אדונו ואינו חפץ לצאת לחופשי. למעשה אותו העבד לא זכה להשלים את אותו התהליך של בושה וחרטה שהרי הוא אוהב את אדונו, משמע שהוא אוהב את העונש ומרגיש בנוח עם מציאות חייו כעבד. הוא אינו מבין שעצם היותו עבד למישהו הרי מונע ממנו להיות עבד מושלם להקב"ה ולהשתלם בעבודת ה'. אותו העבד המסרב לצאת לחופשי אינו נרתע או סובל מעונש העבדות, להיפך, הוא אוהב את חיי העבדות, ומה יגרום לו לא לחזור על גניבתו פעם נוספת? מה יגרום לאותו העבד להבין שעצם עבדותו לבשר ודם מונע ממנו את שלימות עבודה להקב"ה? לפיכך לאחר שנים של עבדות ללא לקח ומוסר, העבד נענש

במרצע באותו איבר שבו שמע את הקול במעמד הר סיני, בדיברה ראשון בו הופיע הקב"ה לעיני עם ישראל "אנכי ה' א-לקיך". אותו העבד לא השכיל לעורר את עצמו לתכלית הנכונה והראויה של החיים להיות עבד להקב"ה אפילו לא חרשים של עבדות, לפיכך התורה מצווה להטיל בו מום באותה האוזן הערלה.

ולפי זה אפשר להבין מדוע נאמר בתורה "והגישו אל הדלת או אל המזוזה" למה דווקא אל המזוזה? וי"ל ע"פ מה שאמרנו לעיל שהרי במזוזה נאמר "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך". דהיינו מה כת' במזוזות – יציאת מצרים, להורות שהוא היה צריך להבין שתכלית יצי"מ היא להיות עבד להי"ת ולא לאחרים ולא כמו מה שהוא עשה כעת להיות עבד לאדונו לעולם, וכמ"ש הרמב"ן סוף פרשת בא. לפי המתבאר לעיל מובן מדוע הקפיד הנביא ירמיה על בני"ש שלא קיימו מצוות עבד עברי כדבעי, ולא שחררו את עבדיהם העבריים בשנה השביעית, כי מהות מצווה זו היא ההבנה והיישום בפועל של זכר יצי"מ. עלינו להיות עבדים רק להקב"ה ולא לאף ישות אחרת שיעכב בעדנו להשתעבד בכל כחנו לקוב"ה. לכן נענשו ע"ז בגלות, כיוון שע"י גלות מתחזקת ההבנה שאין אדם ריבון על פעולותיו, על עתותיו ועל מקומו, כמו שלמדו עם ישראל על בשרם בשעבוד הקשה של מצרים, ואלה שלא קיימו המצווה צריכים לחזק הבנה זו שלמהות זכר יצי"מ מהגלות.

יה"ר שנזכה להיות עבדים נאמנים, תוך מסירות ואהבה למלך מלכי המלכים הקב"ה.

כי תקנה עבד עברי (כא,א)

כה מרומם היה מעמד הר סיני, כה מפעימה הייתה קבלת התורה. ההר הבוער באש עד לב השמים, חושך ענן וערפל. קול השופר המאויים, אש הלפידים, עמודי האור. לגיונות מלאכים. שבעת הרקיעים נפתחו לפניהם והשיגו את הנעשה בבריאה כולה: "אתה הראת לדעת כי ה' הוא הא-לקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, אין עוד!" המעמד בו ניתנה לנו התורה, המקיפה את כל חיי האדם – מעריסת ועד יומו האחרון. דיני מאכל ומשקה, דיני יציאות ותפילין, תרי"ג מצוות. בהר סיני שמעו את הדיברות. מבקשים הם להמשיך ולשמוע מה עליהם לעשות. במה היינו אנו פותחים את מקבץ הדינים? בהלכות שבת וחג? הלכות השכמת השחר ותפילה? או שמא הלכות איסור והיתר, כשרות וטהרה? ובמה פותחת התורה? "כי תקנה עבד עברי!" והרי יציאת ותפילין, כשרות וטהרה, שבת וחג, נהגו באותו דור, נהגו מיד. ודיני עבד עברי לא נצרכו להם בדור המדבר. דור עמוס בביזת מצרים וביזת הים. דור אוכלי המן והשלו, דור שלא חסר דבר!

יתר על כן: מי שיודע כיצד התייחסו לעבדים, ולא רק בעולם העתיק. עד לפני כמאתיים שנה. איך התייחסו אליהם בארצות הברית, ולא רק בארצות האיסלם, הודו או סין. איך התייחסו לצמיתים, לווסלים ולמוז'יקים בארצות אירופה וברוסיה. כתשעים אחוז מהאוכלוסייה משוללים היו זכויות אזרח, נתונים להתעללות האצילים והפריצים, מועברים מיד ליד כעדרי צאן ובקר. והנה, הציווי הראשון: "כי תקנה עבד עברי!" אבל היא הנותנת. דווקא זו המצווה הראשונה, הידיעה הראשונה שיש לדעת על הוראותיה של התורה

הא-לוקית. מהפך חד כל כך, שינוי ותפנית בתפיסת העולם: כל ישראל בני מלכים הם, אין יהודי עבד! כשכיר הוא. אמנם לא שכיר יום ושכיר שנה אלא לשש שנים. ועל האדון לכלכלו, ולדאוג לרווחתו: "כי טוב לו עימך". אם יש לו כרית אחד בלבד, יתנו לעבדו! לדאוג לעבד, ולכלכלת בני משפחתו. ואם ירצה העבד להמשיך ולהשהות בבית החם, להתמיד בעבודתו – גם אם לא לנצח, גם אם עד היובל בלבד – מעורר הוא הקפדה: "אוזן ששמעה על הר סיני: כי לי בני ישראל עבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו, תרצע!"

פרשה זו, לא ללמד על עצמה בלבד יצאה. באה ללמד את בני ישראל איך מסתכלת עליהם התורה, איך צריכים הם להתייחס לעצמם!

והנה העבדות בטלה בדורנו, העבדים שוחררו. אבל רבים כל כך אלו "ההולכים וקונים אדון לעצמם", הופכים עבדים מרצונם: עבדים לעבודתם השוחקת והמתישה, עבדים לרמת החיים הגואה וגואה, ליתרת החובה ולתשלומי המשכנתא, לרכב ולטיול השנתי. עבדים מרצון, עובדי כפיה. אין להם פנאי למשפחה, ואין להם פנאי לילדים. והנורא מכל, אין להם פנאי לעצמם! לא לשיעור תורה, לא להרצאה מרחבת אופקים, לא לשיחה משפחתית מגבשת. ולא עד שנת היובל בלבד... ועליהם לדעת, שהפרשה הראשונה שלאחר מתן תורה שוללת את דרכם. שתיכף ומיד בהתחלה הזהירה התורה: לא זו הדרך, תן חרות לעצמך! ואין לך בן חורין, אלא מי שעוסק בתורה!

"כי תקנה עבד עברי" (כא א)

התורה הקפידה מאד על כבודו של עבד עברי.

וכך כותב הרמב"ם להלכה (משנה תורה, ספר קניין, הלכות עבדים, פרקא, הלכה ז): "כל עבד עברי – אסור לישראל שקנהו להעבידו בדברים בזויים שהם מיוחדים לעשיית העבדים, כגון שיולך אחריו כליו לבית המרחץ, או יחלוץ לו מנעליו: שנאמר "לא תעבוד בו, עבודת עבד" (ויקרא כה, לט). אינו נוהג בו אלא כשכיר, שנאמר "כשכיר כתושב, יהיה עימך" (ויקרא כה, מ).

ונשאלת השאלה: הרי אחרי הכול מדובר כאן בגנב על מה ולמה כל הכבוד הזה והרחמים הללו מגיעים לו?! והתשובה לכך פשוטה: שהשופט הוא האבא של הגנב – הוא מרחם עליו ומבקש שיחזור למוטב... הקב"ה חס על אותו מסכן שנאלץ לגנוב ולא מאפשר לבזות את הבן שלו בשביל מעידה שמעד...

כדי להבין מהי הדרישה בכבוד הזולת ועד היכן היא מגיעה נביא מעשה שהגיע אל הרב משה פיינשטיין זצ"ל: מסופר על מורה מתלמוד תורה בארצות הברית, שפגע בתלמידו ובעקבות כך עזב הילד את כותלי המוסד. ההורים דיווחו כי הילד עלה לישראל והוא לומד שם בישיבה. לאחר 20 שנה אחד מתלמידי אות הכיתה, הגיע למוסד לחולי נפש וזיהה שם את אותו התלמיד הפגוע. לשאלתו מה הוא עושה שם? השיב כי הוא מאושפז כאן כבר 20 שנה – מפני שלא יכול לשאת את הבושה והפגיעה שפגע בו המורה. התברר בין היתר

שהוריו שיקרו והחביאו את עובדת הילד החולה באמתלה שהוא עלה לישראל. התלמיד הזדעזע ורץ לספר לרבו, זה מיד עזב הכול ונסע לבקש מחילה מהחולה.

כשהגיע לבית הרפואה הזדעזע עד כמה כעס אצור באותו תלמיד וכל תחנוניו למחילה לא הועילו. עד שמצא לו אותו בחור פתח לקבל את סליחתו כשבפיו הדרישה הבאה: "כשם שפגעתי בי בנוכחות כולם – אמחל לך בנוכחות כולם. זה המעט שתוכל לעשות על הרס חיי במשך 20 שנה... יכול היה לי להיות לי כבר ילד בגיל בר מצווה..."

המלמד לא אחר לעשות את אשר ביקש הלה. משם נסע אל בית הספר לבדוק את רשימת התלמידים שהיו באותה כיתה ולהזמיןם. לאחר טלפונים התברר לו ששניים אינם בין החיים, 4 נמצאים בישראל ושניים שליחי חב"ד, אחד באוסטרליה והשני בבומבי. הוא לא חשב פעמיים, ניגש לסוכנות נסיעות וביקש להזמין כרטיסים ל- 4 ימים לכל השש התלמידים. עד מהרה התברר לו כי ה"סליחה" מאד יקרה ועלותה כ-17 משכורות (שנתיים עבודה ללא תענוגות).

בצר לו פנה אל רבי משה פיינשטיין זצ"ל ולאחר שסיפר את הסיפור, שאל האם נדרש הוא לשלם סכום גדול שכזה עבור מחילה?! רבי משה קם והטיח כלפיו: "תתבייש לך! אתה שואל אותי האם להוציא סכום כזה?! אילו היית דורס כושי במנהטן ונמצאת אשם, והיו גוזרים עליך שנתיים בכלא, והיית נדרש לקחת עורך-דין בסכום כפול האם היית בא לשאול אותי?! היית רץ ומשלם, רק לא לשבת בבית סוהר... אתה לקחת ילד וכלאת אותו 20 שנה בבית חולים לחולי נפש. אין לך על זה מחילה!!! לאן התדרדרנו, ואתה מחנך בישראל?!..."

כמה התורה הקפידה על בזיונם של אנשים. ואפילו על גנב קל וחומר על אחרים שלא עשו מאומה...

"כי תקנה עבד עברי..." (כא, ב) (אלשיך)

צריכים להבין: הרי הוא נעשה עבד רק אחרי הקנייה, ומדוע כבר קוראו הכתוב עבד? אלא שרמזה כאן התורה לקונה, שידע שהוא קונה עבד ששייך כבר לאדון אחר, לאדון העולם.

תורתנו הקדושה, יקרה מפנינים! (כא, ב) (הרב ראובן שמעוני)

כי תקנה עבד עברי... "אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו: אם אדניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות, האשה וילדה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו: ואם אמר אמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי... ורצע אדניו את אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וְעָבְדוּ לְעַלְמִים": (שמות כ"א ב' - ו').

ידוע הדבר ומפורסם העניין שתורתנו הקדושה מכונה "מים שאין להם סוף" והיא נדרשת בפרד"ס ביאורים ופרד"ס דפרד"ס ומכל מילה ואות ותג שבה ניתן ללמוד הלכות

וחידושים רבים כפי שדרש רב חסדא בגמרא על המילים "קווצותיו תלתלים" – שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ שבאותיות התורה תילי תילים של הלכות (עירובין כ"א ע"ב), וכן מצאנו בגמרא שרבי עקיבא היה דורש "כתרי אותיות" (מנחות כ"ט ע"ב).

בפרשת השבוע אנו רואים דוגמה נפלאה לכך, כאשר בין שורותיה של פרשייה העוסקת בנושא תמים ולא נעים [מכירת עבד עברי] זרועים חמישה פנינים יקרים וקדושים – הגדושים ביראת א-לוקים ומוסר השכל רם ונישא, ושווים יותר מכל הון וממון ודמיון שבעולם – ואלו הם:

= פנינה ראשונה =

אם אֲדַנּוּ יָתֵן לוֹ אִשָּׁה וְיִלְדָה לוֹ בָּנִים אוֹ בָּנוֹת, הָאִשָּׁה וְיִלְדָהּ תִּהְיֶה לְאִדְנָיָהּ, (כ"א ד').

* אם אֲדַנּוּ - ה'.

* יָתֵן לוֹ אִשָּׁה – משפיע על האדם שפע.

* וְיִלְדָה לוֹ בָּנִים אוֹ בָּנוֹת – נהיה לאדם הצלחות והישגים.

* הָאִשָּׁה וְיִלְדָהּ תִּהְיֶה לְאִדְנָיָהּ – צריך האדם להפוך את כל השפע וההצלחות, לכלי עזר בעבודת ה'.

פירוש: כל אדם באשר הוא, יש לו מתנות רבות שקיבל מהבורא. בריאות, אישה, ילדים, בית, מעמד חברתי וכו'... כמובן שבהתחלה האדם אומר לה' תודה על כל מתנה ומתנה שהבורא נותן לו. על האישה המעולה, הדירה הנפלאה, הילדים המתוקים... אלא שאט אט האדם מתרגל לכל הטובה מקיף אותו ומסתכל עליו כמובן מאליו, והוא שוכח מעט את נותן המתנה – את הבורא.

התופעה מצויה יותר "בשעת צרה" כאשר האדם נקלע למשבר ורואה שסיכויי הצלחתו קלושים ותלושים, והוא מבקש את עזרת הבורא. באותו רגע רעועה ומרגיש את אפסיותו וקטנותו מול הבורא הגדול – והוא מנסה לשכנע את הבורא הכול יכול שיושיעו מצרתו, והוא מבטיח לה' שמהיום הוא יהיה יותר בסדר. אך לאחר שהישועה באה והצרה עברה והסכנה חלפה – ההתלהבות הרוחנית שלו נעלמת ונמוגה, והקשר הטרי שלו עם הבורא מתקרר ומתדרדר מתערער ומתפורר.

מספר תלמיד חכם אחד שיום אחד הגיע לפתח ביתו יהודי וביקש ממנו שיעשה לו "התרת נדרים". שאל הרב את היהודי במה בדיוק מדובר? והיהודי השיב: בזמן מלחמת המפרץ גרתי ברמת גן באזור שבו ראיתי היטב את הטיילים ואף שמעתי את פיצוץ הסקאדים, והיו פעמים שבאמצע הלילה הייתה אזעקה – ועד שקמתי והתמקמתי בתוך החדר האטום הטיל כבר הספיק לנחות ולהתפוצץ, והייתי עד לפטריית האש ולרעש וההדף

הגדול. כבוד הרב, באותה תקופה הפחד שלי היה נורא! העתיד היה מעורפל ולא ידעתי מה יהיו תוצאות ההפגזה הבאה של הרודן והצורר סדאם חוסן ימ"ש וכל שכמותו, וביקשתי מה' שיושיע אותי מהפחדים וייתן לי רוגע נפשי, וכדי לרצות את ה' לקבל את בקשתי – נדרתי נדר להתחיל לשמור את השבת. אך כעת המלחמה נגמרה והבעיה נפתרה, ואני מבקש מהרב שיעשה לי "התרת נדרים" על זה שנדרתי לשמור שבת.

הנה לנו סיפור חמוד המשקף הרבה בני אדם, שבשעת צרה הם מתקרבים לה' ומבקשים ממנו ישועה ועזרה – ולאחר שהצרה חלפה הם מתרגלים לישועה ושוכחים את המושיע, את הבורא. באה פרשתנו ומזכירה לנו:

אִם אֲדַנְיוּ יִתֵּן לוֹ אֱשֶׁה – אִם הַבּוֹרָא מִשְׁפִּיעַ עַל הָאָדָם שְׁפַע...

וְיִלְדָה לוֹ בָּנִים אוֹ בָּנוֹת – הָאָדָם מִקְבֵּל יִשׁוּעוֹת וְהַצְּלָחוֹת וְהִישָׁגִים...

הָאֱשֶׁה וְיִלְדָה תְּהִי לְאִדְנֶיהָ – גַּם לְאַחַר שֶׁקִּיבַל הָאָדָם אֶת הַיִּשׁוּעָה – עָלִיו לִזְכוֹר תְּמִיד אֶת "הָאָדוֹן הַמִּשְׁפִּיעַ" וְלִהְפּוֹךְ אֶת כָּל הַשְּׁפַע וְהַצְּלָחוֹת לְכָל עֵזֶר בְּעִבּוּדַת ה', וְלֹא לַעֲשׂוֹת מִהַשְּׁפַע עֵינֵקֶר – וּמִהַבּוֹרָא טַפַּל חֲלִילָה.

ואיך באמת הופכים את השפע לכלי עזר בעבודת ה'? זכית למתנה הנפלאה שנקראת ילדים? תעניק להם חינוך יהודי "מושלם", ותשמח את הבורא בפירותיך המתוקים... זיכה אותך ה' לקנות בית? תפאר אותו במזוזות מהודרות, תקדש אותו ותלמד בו תורה, תכניס אורחים "עם לב שמח"... זכית לראייה טובה? תקדש את העיניים ותשמור אותן ממראות שאינן טהורות, תביט על ספר תורה, תברך ברכת הלבנה על ראיית הירח פעם בחודש... תהפוך את כל המתנות הנפלאות לכלי עזר בעבודת ה', וכפי שאנו אומרים בכל יום "ברוך אלוקינו שבראנו לכבודו". ואין ספק שאם אנו נבראנו אך ורק לכבוד ה' ולעשות רצונו, על אחת כמה וכמה שחובתנו להשתמש באביזרים וכלי העזר שקיבלנו מה' – למטרה רוחנית ועבודת ה'.

נ.ב. אין זה סותר שמותר ליהנות מהעולם ותענוגותיו. אלא שחובה על האדם היהודי להבין שגשמיות זה דבר טפל "שקיבלנו מהבורא" כדי לסייע לנו לשמור על תקינות בריאות הנפש – וזה מאפשר לנו הרחבת הדעת ומילוי כוחות, "לצורך קיום המצוות ועבודת הבורא".

= פנינה שניה =

אִם בְּגָפוֹ יָבֵא בְּגָפוֹ יֵצֵא אִם בְּעַל אֱשֶׁה הוּא וְיִצְאָה אֲשֶׁתוֹ עִמּוֹ: (כ"א ג').

ויצאה אשתו עמו – וכי מי הכניסה שתצא? אלא... שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו (רש"י שם).

סוד ויסוד אדיר וכביר גנוז כאן, אשר הוא בעצם "מפתח הישועות" לכל יהודי. מה כוונת החזן הפייטן והפטפטן? התורה הקדושה מגלה לנו שמי שהוא "עבד עברי", הבוס שלו צריך לדאוג למזונות כל בני ביתו. ואין ספק שזה גם בעבודת לה' יתברך. אדם שמכניע את עצמו לה' והופך להיות עבד נאמן לבורא, הרי שהאדון שלו "בורא עולם" דואג לו ולבני ביתו למזונותיו והוצאותיו, וממלא את צרכיו ומשאלותיו. וככל שהאדם מגביר את ההתבטלות שלו אל הבורא ומעמיק את החיבור עם התורה ומצוותיה, כך גם צינור השפע שלו מתרחב ומתעצם, עד כדי כך שהוא אפילו יכול לדרוש מה' לשנות את נתוני העולם, וזהו הסוד של "צדיק גוזר וה' מקיים".

רוצים קצת מסמכים כדי לחדד את הראייה ולהבין לאיזו עוצמה יכול להגיע אדם יהודי שפיתח קשר מושלם עם הבורא?

מבואר במדרש שבתקופתו של רבי שמעון בן שטח היה לאנשים יראת שמים, והם זכו לברכה גדולה. גרעיני החיטים היו בגודל של אגוזים, גרעיני השעורים בגודל של גרעיני הזיתים, והעדשים בגודל של דינרי זהב (ויקרא רבה בחקותי, לה). אך למרות הברכה הגדולה, פעם אחת הייתה גזירה והגשמים לא ירדו. ראו אנשי הדור שהמצב קשה, ובקשו מהצדיק חוני המעגל שיתפלל עבורם על הגשם. התפלל חוני (תפילה רגילה), ועדיין לא ירדו גשמים. הבין חוני שיש גזירה קשה – ודרוש כאן יותר מתפילה רגילה. מה עשה אותו צדיק? לקח מקל וסימן אתו עיגול על החול, ונעמד בתוך העיגול - ואמר: ריבוננו של עולם. בניך שמו פניהם עלי, שאני כבן בית לפניך. נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן, עד שתרחם על בניך – ותוריד להם גשמים. מיד התקדרו השמים בעננים, והחל "לטפטף" גשם חלש. ראה חוני שהגשם יורד מאוד חלש, והמשיך בתפילתו – וכה אמר: ריבוננו של עולם. לא כזה גשם ביקשתי, אלא גשם שימלא "בורות שיחין ומערות". באותו רגע החלו לרדת גְשָׁמֵי זֶעַף בשצף קצף. ראה חוני שכעת הגשם "עז מדי", והמשיך בתפילתו ואמר: ריבוננו של עולם. לא כזה גשם ביקשתי, אלא "גשמי רצון ברכה ונדבה". מיד התמתן הגשם וירדו גשמי ברכה, עד שנאלצו כולם לצאת מירושלם ולעלות להר הבית מפני שפע מי הגשמים (תענית ג' ח').

מעשה דומה מצאנו על רבי חנינא בן דוסא שהיה הולך בדרך וירד עליו גשם והגשם ציערו מאוד. נשא רבי חנינא את עיניו לשמים, ואמר: ריבוננו של עולם. כל העולם בנחת (מהגשם) וחני נא בצער? מיד פסק הגשם. לאחר שהגיע רבי חנינא לביתו, נשא עיניו לשמים ואמר: ריבוננו של עולם. כל העולם בצער (מחוסר גשם) וחנינא בנחת? מיד חזר הגשם. על המעשה הזה אמר רבי יוסף: כל כך גדולה מעלתו של רבי חנינא בן דוסא, עד כדי כך שהוא הצליח לעקוף את תפילתו של הכהן הגדול ביום הכיפורים, [שהיה מתפלל בקודש הקודשים שלא ישמע ה' את תפילת עוברי דרכים – ולא יעצור בגלל צערם את הגשם, מחמת שכל הציבור זקוק לו]. (יומא נג:).

באותו נושא מסופר בגמרא, שכאשר רבי יהודה היה חולץ את נעלו – כבר היה יורד גשם (תענית כד:). [רש"י מפרש שחליצת הנעל מראה על כך שהאדם בצער].

הסיפורים הללו הפזורים בתלמוד מראים לנו שמי שהופך את עצמו "לעבד נאמן לבורא" – לא רק שהאדון הגדול דואג למזונותיו – אלא הבורא ממלא גם את כל משאלותיו ובקשותיו, וכפי שהעיד חוני המעגל על עצמו ואמר לבורא בתפילתו "בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך"... פירוש: הם יודעים שיש לי אצלך פרוטקציה מלאה והנך ממלא את כל בקשותיי. אכן, חיזוק הקשר עם הבורא ואדיקות מלאה במצוותיו, זו הסגולה הזולה והבדוקה ביותר, לכל הישועות!!!

= פנינה שלישית =

אִם בְּגִפּוֹ יָבֵא בְּגִפּוֹ יֵצֵא אִם בְּעַל אִשָּׁה הוּא וַיִּצְאָהּ אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: (כ"א ג').

שואל רש"י: ויצאה אשתו עמו. וכי מי הכניסה שתצא? ועונה "התוספות ישנים": אישה ובעל זו אחדות גמורה, ובצרתו צר גם לה, וכאשר בעלה נמכר לעבד – עול העבדות כואב גם לה. וכשבעלה יוצא לחירות, כאילו גם אשתו יוצאת עמו – שמעתה גם לה נהיה קל יותר (רב פנינים בשם ת"י). התורה הקדושה מגלה לנו איך אמור להראות בית יהודי תקין, שהקשר שלו מבוסס על "קשר נפש". אחדות גמורה בטוב וברע, בשמחה וגם בתוגה, ולא רק כשהכול ורוד ותקין והבית נוסע על מי מישרים. וגם כאשר הבעל נמכר לעבד... האישה לא חשה בטוב... על הבעל רובץ עול גדול... האישה בחדר לידה... בכל פעם שיש קושי לאחד מבני הזוג – הצד השני צריך להיות ער וכואב את אותו כאב ולעמוד ולסייע כפי כוחו, ולחוש ולהרגיש את צער בן הזוג.

מסופר על הרב אריה לוי שהגיע פעם עם אשתו אל הרופא, ואמר לו: דוקטור! "הרגל של אשתי כואבת לנו". הרגל היא שלה, אבל הכאב הוא של שנינו. כך חי אדם תורני. הוא מחובר עם בן זוגו וחש את תחושותיו, לא פחות מתאומי סיאם המחוברים ומרותכים אחד לשני – וחיים על לב אחד, שהאחדות והרגש ביניהם מושלמים.

האמת היא שכולם מבינים את הדברים הללו והרמה הזו, אלא שהם נזכרים בה באיחור מעט – וכפי שרואים בסיפור הבא: הרב ניסים יגן זצ"ל היה רגיל להתארח אצל משפחה מסוימת כל פעם שהזדמן לעירם לצורך מסוים, והוא מספר כך: הרבה פעמים כאשר הגיע לבית המארחים, בעלת הבית הייתה מייללת בפני: אני סובלת מבעלי... הוא חסר רגש והשכלה... לא מתחשב בי... מעולם לא הייתה לי טיפת נחת ממנו... האישה בכתה בפני והתלוננה על בעלה תלונות קשות מאוד.

עברו ימים חלפו שנים ויום אחד אני מקבל בשורה לא טובה, הבעל של אותה אישה נפטר בתאונת דרכים – וצריך ללכת לנחם. התארגנתי מיד ליציאה, והייתי בטוח שהמלאכה לא כל כך קשה. סוף סוף האישה הייתה כל הזמן טעונה על בעלה, היא טענה שאין לו השכלה... שמעולם לא היה לה ממנו טיפת נחת וכו', ומסתבר שהיא לא רואה את פטירתו כאבדה גדולה. והנה אני מגיע למקום ומנחם ומעודד, ולפתע אשתו של המנוח אומרת לי בכאב גדול ו מתוך דמעות: בעלי היה כל עולמי... בחור מיוחד... הוא נסך בי ביטחון ועמד תמיד לימיני... היה אבא טוב... איך אסתדר בלעדיו...

הסיפור הזה מראה לנו בדיוק את המצב האמיתי של האדם. בתוך תוכו הוא אוהב את בן זוגו, הרי לפני החתונה הוא חקר אחריו ובחר בו לשותף לחיים מתוך כל המיליארדים, ואין ספק שהיו לכך סיבות טובות. אלא שבמשך החיים דוחק השעה ועול הצרות מטשטשים מעט את חושיו ומאפילים על זוהרו של בן זוגו, ולכן רק לאחר הפטירה מבחינים בחסר הגדול וגודל האבדה. באה הפרשה ומלמדת אותנו: בני זוג צריכים להיות מאוחדים לא רק שטוב – אלא גם בזמנים הקשים – ואפילו במצב של עבדות. חובה תמיד לשמור על אחדות ונשיאה בעול ולא לתת לנתוני השטח הקשים לחצוץ בין בני הזוג ולשחוק להם את הקשר.

ברשות הרבים וברשות היחיד וברשות הקוראים וכל המסובים, נכניס כאן ממתק מאוד טעים וחמים ונעים, הקשור לעניין:

חתן - אותיות "נחת".

כלה - אותיות "הכל".

האותיות של חתן + כלה, יוצרות את המילים "תן לה - כח"!

מה הפירוש?

לחתן – יש נחת מלאה. הוא הבוס הרשמי והבלעדי, הוא נותן את הטון והצביון ורוח ההשקפה בבית, ומרותו "העדינה והנעימה" פזורה על בני הבית.

לכלה – יש הכל. בעלה התחייב לה בכתובה על מזונותיה ומילוי צרכיה, ולא מוטל עליה עול הפרנסה ושאר טרדות.

מצד שני...

לחתן - אין "הכל", שהרי עול הפרנסה והאחריות הרוחנית לצביון הבית רובצים על כתפיו – והוא תלוי בחסדי הבורא.

לכלה - אין "נחת", משום שהיא תלויה בחסדי בעלה. אם הוא יהיה רחום וחנון והגון ובעל טוב, אשריה. אך אם הוא יהיה עריץ ופריץ ודורסני ורומסני, אין אומללה יותר ממנה.

והשאלה נשאלת: אם לכל אחד יש פלוס אחד ומינוס אחד, הרי שזה מתכון לחורבן ובלגן והרבה אש ותימרות עשן. אם כן כיצד ניתן לגשת לחתונה ולעשות שותפות עד 120?

התשובה פשוטה: כאשר מערבבים את החתן והכלה ביחד ומאחדים ביניהם – הרי שאחד משלים את חיסרון השני והם נהיים כוח אחד מושלם וחזק, וזה גם רמוז באותיות "חתן כלה". אם מערבבים את האותיות של "חתן + כלה", מקבלים את המילים "תן לה - כח"! אם היא נותנת לו והוא משקיע בה וכל אחד חי את טובת השני בלב ונפש, זהו הכוח

המאחד והמעודד. ואת זה בעצם חקקה התורה בתוך המילים "וְדַבַּק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד" (בראשית ב' כ"ד).

= פנינה רביעית =

אם בעל אשה הוא, וְיִצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: (כ"א ג').

אם בעל אשה הוא – מה שאדם אוגר, עם מה שהוא מתקשר ומתחבר וכורת ברית נישואין...

וְיִצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ – זה מה שהוא לוקח לעולם הבא.

האדם בימי חייו יכול לאגור ממון ולצבור רכוש מהודו ועד כוש, אך הכול קשקוש ויישאר בעולם נטוש, ולאחר מותו הוא לא ייקח אתו לעולם האמת אפילו מקל של סוכרייה על מקל.

מה בכל זאת האדם כן לוקח?

מעשה במונבז המלך שבזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו בשנות בצורת [שחילק מזון לעניים ורעבים], וְחָבְרוּ עָלָיו אֲחָיו וּבֵית אָבִיו וַאֲמָרוּ לוֹ: אבותיך גנזו והוסיפו על של אבותם, ואתה מבזבזם? אמר להם: אבותיי גנזו למטה, ואני גנזתי למעלה... אבותיי גנזו במקום שהיד שולטת בו, ואני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו... אבותיי גנזו דבר שאין עושה פירות, ואני גנזתי דבר שעושה פירות... אבותיי גנזו ממון, ואני גנזתי אוצרות נפשות... אבותיי גנזו לאחרים, ואני גנזתי לעצמי... אבותיי גנזו לעולם הזה, ואני גנזתי לעולם הבא... (ב"ב י"א ע"א). תשובה חדה כתער ענה מונבז המלך לבני משפחתו! הוא ניתח בשלמות את הפעולה הנפלאה הטמונה במעשה הצדקה שעשה, ופקח את עיניהם לראייה אמיתית.

ומה בעצם בלבב את משפחתו של מונבז בהתחלה? צורת ההסתכלות. משפחתו של מונבז הסתכלה על "הפעולה הטכנית", על החיסרון הגשמי שבצדקה, ואילו מונבז לימד אותם להביט "מאחורי הקלעים", ולהסתכל לתוך המעשה במבט פנימי.

נ.ב. גם הפקדה בבנק בתוכנית חיסכון זה "הפסד". שהרי עד עכשיו היה לי בארנק מיליון ואחד דולר, ועכשיו הארנק ריק. היש הפסד גדול מזה? אלא מה, כולם יודעים לדקלם שהכסף לא הלך – ובסך הכול הפקיד הכניס אותו למערכת השומרת לנו על הכסף – ואפילו מכניסה רווחים.

מונבז מלמד אותנו שכך צריך להביט על כל השקעה רוחנית! נתינת צדקה איננה הפסד – אלא היא "תוכנית חיסכון" שפתחנו, ואת הקרן נקבל בעולם הבא – ומפירות ההשקעה נהנה עוד בעולם הזה. (לאו דווקא בהצלחה בפרנסה, אלא זה גם יכול להיות "הצלחה בבריאות" – ומניעת מקרים קשים, וכפי שאנו אומרים בתפילה "זורע צדקות – מצמיח

ישועות"). וזה בעצם מה שאמר החכם מכל אדם, "חֲכָם לֵב יִקַּח מִצּוֹת" (משלי' ח'). שלמה המלך טמן במילה אחת את כל הסוד: "חֲכָם לֵב יִקַּח מִצּוֹת". מי שעושה מצוות – הוא בעצם לוקח, וכלל לא מדובר בהפסד. שהרי הרווח הוא גם בעולם הזה, וגם בעולם הבא. ומה יותר מוצלח מזה?

= פנינה חמישית =

וְאִם אָמַר יֹאמַר הָעֶבֶד אֶהְבֵּתִי אֶת אֲדֹנָי אֶת אֲשֵׁתִי וְאֶת בְּנֵי לֹא אֵצֵא חֲפָזִי... וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אֲזֵנוֹ בַּמֶּרְצֵעַ וְעָבְדוּ לְעֵלָם": (שמות כ"א ב' - ו').

האדון זה הבורא – והעבד הוא האדם היהודי, וכפי שנאמר "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים... אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (ויקרא כ"ה נ"ה). אלא שפעמים העבד שוכח מאדונו ובורח מתפקידו ומתעלם מהבורא ומצוותיו. מה עושה האדון? וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אֲזֵנוֹ בַּמֶּרְצֵעַ – וְעָבְדוּ לְעֵלָם. אדון העולם נותן לחוטא עונש ועושה לו "תזכורת", ואז בשעת צרה כבר מתעורר האדם מתרדמתו ונזכר בבוראו ובתכלית ביאתו לעולם.

והמסר חד וברור כראש הגפרור ומעוגן בחז"ל ללא ערעור: צרות באות – רק בגלל שמתרחקים מה', ובעצם הם לא נועדו להתעלל בנו חלילה. ומי שחכם ומבין זאת, בשעת צרה לא רק שהוא לא נשבר ומתרחק מה' – אלא הוא גם מתחזק יותר במצוות ובלמוד התורה, ולא מחפש כל מיני פתרונות קש אצל קוראים בקפה ופותחים בתה ומעיינים בקקאו ועושים קולות של מיאו ומנסים להציג כוחות כמו של הנביא אליהו, ועל הדרך הם סוחטים לפציניט את הארנק והופכים אותו לדק ומצומק.

שאלה לסיום: אחרי שזכינו לראות את חמשת היסודות הללו הנפלאים והמאלפים – אשר נרמזים בפרשת "מכירת עבד עברי", האם אנו לא מתחברים יותר לכותרת המאמר וחשים אותה היטב?

כי תקנה עבד עברי (כא,ב)

מדוע פתחה התורה והקדימה לכל משפטיה דווקא את עניין העבד? מתרץ רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, שהואיל ורק עתה יצאו ישראל ממצרים, ועדין חשים הם את עצמת המכות שבהן נחבט גופם, זה הזמן המתאים ביותר לבאר את כל עניין העבדות ולהורות להם כיצד נראה עבד על פי התורה הקדושה.

משל למלך שמרדו בו והוא נאלץ להימלט מארמונו, כשרק בגדיו לעורו. המורדים הדקו את טבעת החנק סביבו, ובלית ברירה, כשהבחין שהוא כמעט נתפס, הוא מהר לנקוש על דלתו של בית שהזדמן לפניו וקרא לבעל הבית: "אנא, הצל אותי!". בעל הבית, שהבין את המצוקה הנוראה, בה הוא נתון, הורה לו לשכב במהירות ופרש מעליו ערמת שקים ובלווי סחבות שהייתה לו בביתו. לא חלפו חמש דקות, וכבר נשמעו נקישות עזות על דלת הבית: "איפה הוא?" בעל הבית נגש לפתח: "את מי אתם רוצים? במה אוכל לעזור?" "זוז" –

שאגו הפורעים, וכבר נכנסו פנימה והחלו לנקוש על הקירות ועל הארונות בקתות הרובים שלהם, כדי להבחין היכן יש דלת כפולה. אחד מהם הבחין בערמת הסחבות שהייתה מנחת בפנת החדר, והכה עליה נמרצות, אך בנס לא העלה על דעתו לחפור בה ולגלות את מי שמסתתר בתוכה. לבסוף התייאשו המורדים ופנו ללכת, וכשהשתרר במקום שקט, העז המלך לצאת, עדין רועד וחוויר כסיד. "הצלת את חי", לחש למצילו, נותר בבית עוד יומיים, וכשהתרחקו עוד הפורעים, יצא למקום אחר.

חלפו חודשים ספורים, המרד דוכא – והמלך שוב ישב בהדר על כסאו. אחת מן הפעולות הראשונות שעשה, הייתה, כמובן, לקרוא למצילו, על מנת לגמול לו על מה שעשה עבורו. "הצלת את חי", אמר לאיש כאשר עמד לפניו, "מה ביכולתי לעשות עבורך?". "תודה לך אדוני המלך, אך איני חסר דבר... מכל מקום, אם זוכה אני לדבר אתך, מסקרן אותי לדעת כיצד הרגשת תחת ערמת הסחבות שהנחתי עליך, כשהחרבות הכו מעליך?". למשמעה בקשה האדים המלך כולו: "איך אתה מדבר? הלא תבוש!", ומיד פקד על העבדים שלפניו: "הוציאוהו למוות בתלייה!". "אדוני המלך", פער האיש את פיו בתדהמה, "אני חוזר בי מהשאלה... אין המלך צריך לענות לי... רחם עלי, נהג בי כאלו לא שאלתי מאומה...". אך המלך לא נרגע: "אי אפשר למחק את מה שדברת! זוהי חוצפה איומה שאתה עתיד לתת עליה את הדין!".

לא הועילו כל בקשות הרחמים, והאומלל הובהל לכיכר העיר בטקס מרשים, על צווארו הונח חבל התלייה, והספירה לאחור החלה, כשהמלך עצמו מופקד על האירוע כולו מקרוב. כשאמר התליין את הספרה "שתים" וכפסע היה בינו לבין המוות, נגש אליו המלך, הסיר את החבל מעל צווארו ואמר לו כשחיוך על פניו: "כעת יודע אתה כיצד הרגשתי?!... לעולם לא היית מבין זאת, אלמלא היית חווה זאת על בשרך...".

מלים רבות אינן יכולות להסביר מה פשר המושג "עבדות", אך עם ישראל, אשר זה עתה יצא ומעבדות לחרות מבינים זאת היטב על בשרם, לפיכך בחרה התורה לפתוח בצווי זה, בטרם ילכו המאורעות שאירעו להם וישקעו בנבכי ההיסטוריה ובתהומות השכחה.

"כי תקנה עבד עברי" (כא ב) (רבי דב בער ממזריטש זצ"ל)

מה מצאה התורה להביא את דיני עבד, כבר בפתיחת מערכת המשפטים מיד לאחר עשרת הדיברות, וכי לאחר שיצאו, סוף סוף, מעבדות קשה לחירות, לא ניתן היה לצפות שבני ישראל לא ימהרו לקחת לעצמם עבדים, לא זרים ובוודאי לא מאחיהם? אלא, כי ירדה תורה לסוף דעתו של האדם, כי דווקא מי שסבל קשות והתענה תחת יד עריץ נוקשה, עלול, מיד לאחר שחרור, להפך לעריץ ומדכא. לכן קבעה התורה את דיני העבדים כראשונה לאחר עשרת הדיברות

”וחי אחיך עימך”

בשונה מערכאות של הגויים שבהם מסתכלים על אדם שגנב כעל אויב האנושות, על אחד שסרח – כאיום על החברה. עד שבמציאותו של אחד שכזה נדרש מהסביבה להגן על עצמה ולכלוא את הגנב. מה קורה בסופו של תהליך הני”ל יושב בין חברי גנבים ”מעשיר” את ידיעותיו ואף לומד כיצד לעשות זאת במקצועיות רבה יותר, לא להיתפס ואף לא להשאיר עקבות...

לעומתם במשפטי התורה אנו מתייחסים לאדם שגנב כאל חולה הנזקק לטיפול, תוך השתדלות להמעיט ככל שניתן בנזק ובבושה שתהייה לו ולמשפחתו. התורה מצווה לשים אותו עם אנשים יראי א-לוקים (לא כל אחד יכול להרשות לעצמו לקנות עבד ולהיזהר בו משנה זהירות...) שיורו לו את הדרך לשוב אל הדרך הנכונה... כדי להבין במה מדובר: נדמיין לעצמנו מצב שיושבים בעל הבית ורעייתו ואותו העבד לאכול ארוחת בוקר. והנה מתברר שיש כיסא אחד ובאגט אחד ובקבוק יין המספיק לאדם אחד. מי ישב על הכיסא? מי יאכל את הבאגט? ומי ישתה את היין? מצווה התורה: ”וחי אחיך עימך” העבד ישב על הכיסא יאכל את הבאגט וישתה את היין כשבעלי הבית צופים עליו מהרצפה...

בדרך אגב מסופר: שהרב אברהמסקי מסר שיעור בבית וגן שבירושלים ואמר את הדין הזה, לפתע קם אחד הלומדים ואמר: ”זה לא יעלה על הדעת דבר כזה!!! מה פתאום שהעבד ייחנה יותר מבעלי הבית?!” ומשסיים יצא מבית המדרש והכריז: ”אני לא בא לכאן יותר!!!”. והנה למחרת הוא חזר וכששאלו אותו מה קרה שהוא חזר? הוא השיב: ”ישבתי בבית וחשבתי אם זה בעל בית כזה שיש לו כיסא אחד ובאגט אחד ובקבוק יין המספיק לאדם אחד והוא הולך וקונה עבד, אז מגיע לו העונש הזה...”

עלינו להבין שהקב”ה לא מעוניין להעניש את הגנב אלא להחזירו למוטב ולשקמו כדי שיחזור לרחוב כשהוא יהודי טוב יותר שיכול אף לתרום לחברה...

שפטים – השופט זה האבא

שואל הסבא מקלם: מדוע פתח הקב”ה את משפטי התורה דווקא בעבד עברי?

והוא משיב בדרך משל: לאב שיש לו עשרה ילדים כולם תלמידי חכמים וראשי ישיבות, סלתא ושמנה של עם ישראל - ”מלח הארץ”. והנה לצערו הרב ילד אחד סרח והתדרדר לעולם הפשע. כמובן שמאותו הרגע שהבן נתפס בגנבתו, כל ראשו של האב נתון לאותו אחד שסרח ולא לאחרים שאותם הוא אוהב לא פחות...

כך הוא הנמשל: הקב”ה כל כולו נתון לבן שהלך וגנב והדבר הראשון היא לשקם אותו באף בית משפט לא נשמע סלחנות כלפי אחד שגנב כפי שאנו רואים בתורה הקדושה. רק בבית משפט שהשופט הוא אבא של הנאשם... הקב”ה איננו מחפש להעניש את בניו אלא להחזירם למוטב. עבד עברי הוא הדוגמא לכך, כל המטרה לשקם את הגנב ולשים אותו

אצל אדון ירא שמים שילמד איך חיים באמונה ומצליחים מבלי לשלוח יד ברכוש שאיננו שלו...

אם אֲדָנִי יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה וַיִּלְדָּה לוֹ בָּנִים אוֹ בָּנוֹת... והוא יצא בגפו (שמות כא ד)

מבואר בפסוקינו שהאדון יכול לתת לעבד העברי שפחה כנענית ונשאלת השאלה מדוע התורה משפילה את העבד עד כדי כך שמותר לו לישא גויה מה שאסור לסתם יהודי? וביותר גדלה ומתעצמת השאלה לאור מה שמבואר בגמ' בקידושין כ. שהתורה מאד מקפידה על כבודו של העבד וצריך לכבדו ושיהיה כמוך. עד כדי שאם יש לאדון רק כרית אחת העבד צריך לשכב בה ולא לאדון, וא"כ מדוע התורה מתירה להביא לו שפחה כנענית?

והנראה בזה שכתב הרמב"ם פ"ג מה ל' עבד שרק נמכר בגניבתו אדונו יכול לתת לו שפחה כנענית אבל מוכר עצמו אין האדון יכול לתת לו שפחה כנענית וצריך לבאר מה הטעם בזה?

והנראה בביאור הדברים וכן כתב הרלב"ג כאן שהנה כתוב בגמ' סוטה מז. "אמר רבי יוחנן שלשה חינוות הן. חן מקום על יושביו, חן אישה על בעלה, חן מקח על לוקחו" ז"א אפילו שהחפץ הוא לא טוב אבל אם הלוקח לקחו אזי הוא מוצא חן בעיניו מאד. אדם עני שגונב מעשיר הוא מזלזל בקשר שבין האדם לממונו ולכן הוא גונב ממנו להחיות נפשו. מדה כנגד מדה נותנים לו אישה וילדים ובסוף השנים שנקשרה נפשו באשה וילדים מצווים עליו לעזוב את אשתו והילדים. אחר פרידה כואבת כזאת הוא כבר לא יפריד בן אדם לממונו שהרי כמו שחן אישה על בעלה" כך גם "חן מקח על לוקחו".

"אם אֲדָנִי יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה וַיִּלְדָּה לוֹ בָּנִים אוֹ בָּנוֹת, הָאִשָּׁה וַיִּלְדֶּיהָ תְּהִיָּה לְאֲדוֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגָפוֹ" (כא, ד)

במידה וגנב נמכר על ידי בית הדין עליו לעבור שיקום בבית אדונו – הופך לעבד. האדון נותן לו שפחה כנענית ונולדים לו ילדים. בסיום ששת השנים של העבדות השפחה נשארת לאדון וכן הילדים הרכים שנולדו לעבד וכמאמר הפסוק: "והוא יצא בגפו". לכאורה אם כל המטרה לשקם את העבד. הכיצד מתעללים בו ונותנים לו שפחה כנענית? ועוד, כבר נתת לו שפחה והיא הביאה לו ילדים – מדוע לוקחים לו את האישה והילדים?! אלא התשובה פשוטה: הקב"ה מנהל את העולם במידה כנגד מידה. העבד גנב מאדם חפץ יקר ערך – הוא בעצם ניתק מהאדם את החפץ שהוא קשר אליו. לא פעם מדובר בחפצים שעוברים כמה דורות במשפחה, שהערך הסמנטי שלהם הוא לאין ערוך מהשווי האמתי... אותו גנב שלא הצליח להבין מה זה לנתק אדם ממה שהוא שייך אליו עובר כעת את התהליך בזמן השחרור. הוא קשר לילדיו וכעת עליו להשאיר אותם בבית אדונו – מנתק אותו הקב"ה ממה שהוא שייך אליו... עם עוגמת נפש כזו הוא חוזר להיות בן חורין בתקווה שכעת יבין שלגנוב מאדם זו חוויה לא נעימה כלל וכלל...

"ורצע אדוניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם" (כא , ו) ("לאוהבי תורתך עמ' ריג)

בטעם הרציעה באוזן אמרו חז"ל (קידושין כב; והובא ברש"י) : " אמר רבי יוחנן בן זכאי... אוזן ששמעה על הר סיני (ויקרא כה, נה) 'כי לי בני ישראל עבדים', והלך וקנה אדון לעצמו – תרצע". והנה, מקום הרציעה הוא באליה שבאוזן (עי 'קידושין כא; וחכמים חולקים ואומרים בגובה של אוזן). וצריך ביאור, הלא כל טעם הרציעה הוא מפני ש"אוזן שמעה על הר סיני", ובודאי שהשמיעה היא לא בחלק האליה, כי אם בגובה האוזן, וא"כ, מה מקום יש לקיים את הרציעה בחלק האליה ?

והשיב בזה בעל ה'אמרי אמת' זצ"ל מגור : אמרו חז"ל (כתובות ה:), "מפני מה האליה רכה? - שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכוף אליה לתוכה ". והנה כאשר שומע אדם לשון הרע או דברים בטלים, כנגד כל שמיעה רעה שנכנסת באוזנו יוצא ממנו דבר תורה ששמע, וכמו שאמרו חז"ל (שה"ש רבה, א), נכנס לאדם טיפה של ליצנות - יצא כנגדו דבר של תורה, ולהיפך. נמצא אפוא, שהסיבה שאותו אדם מכר את עצמו לעבד, למרות שהוא שמע בהר סיני כי לי בני ישראל עבדים, הרי זה מפני שלא כף את האליה לתוך אוזנו, וממילא שמע דברים שאינם הגונים אשר הוציאו מליבו את אשר שמע בהר סיני. לפיכך אדרבה, המקום הנכון לרצוע אותו הוא דווקא בחלק האליה שבאוזן ...

ואשר לא צדה וה-אלהים אנה לידו (כא,יג) (אברהם חיים)

לכאורה ראינו בפרשתנו שאדם אשר הרג בשוגג צריך לנוס לעיר מקלט, וכידוע מתחבא שם עד שיפטר מן העולם הכהן הגדול, וראינו שיש חיוב לתלות שלטים בדרך המורים לאיזה כיוון נמצאה עיר מקלט. נשאלת השאלה לעניין ביכורים שמעלים לבית המקדש לא ראינו שמצוי שחייבים לשים שלטים להודיע הדרך לבית המקדש א"כ למה גבי עיר מקלט כן חייבו חכמים לשים שלטים בדרך?

אלא התירוץ הוא כזה: כשאדם הולך עם הטנא בידו ורוצה לעלות לבית המקדש שואל הוא את האנשים היכן הוא בית המקדש? עונים לו: וכי מה הצורך שלך בבית המקדש? עונה להם להביא ביכורים באתי.. יוצא פרסום בין האנשים על דברי מצווה... אבל גבי הנס לעיר מקלט אין צורך לפרסם את הנושא כ"כ לכן חייבו לשים שלטים..

"וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו..." (כא יח) (רבי יונתן איבישיץ זצק"ל)

המלשין ומדבר לשון הרע בחברו – הריהו מכה את רעהו בסתר, והוא גרוע מן המכה את רעהו "באבן או באגרוף". להכאה בידיים יש רפואה – "שבתו יתן ורפא ירפא", אך למלשינות וללשון הרע אי תרופה. לפיכך רמזה התורה: "והכה את רעהו", אף על פי שהכהו – רעהו הוא ויכול להתפייס עמו. אבל אחר לשון הרע אין חיים.

”ורפא ירפא” (כא יט)

מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות (רש”י)

לפני אחד הצדיקים הגדולים שבדורות עברו באו פעם אנשים ובכו ובקשו ממנו, כי יתפלל למען חולה מסוכן, אשר הרופאים כבר התייאשו מחייו וקבעו, שאיננו יכול עוד לחיות.

נענה הצדיק ואמר ”התורה נתנה רשות לרופאים לרפאות אבל לא נתנה להם רשות לייאש את החיים! לכך אין להם כל זכות! שכן הם לא קבלו רשות על כך”.

”ורפא ירפא” (כא יט) (החזקה מלובלין זצק”ל)

על הקב”ה נאמר ”כי אני ה’ רופאך” פעם אחת, ואילו אצל רופא בשר ודם נאמר: ”ורפא ירפא” שתי פעמיים. כי רופא בשר ודם אינו מרפא בבת אחת ועל החולה לבוא אליו פעם אחר פעם. ואילו רפואת ה’ כהרף עין, בבת אחת ורפואה שלמה.

ורפא ירפא (כא, יט) (הרב זליג ברנשטיין)

בנו של המגיד הירושלמי רבי שלום שבדרון חלה פעם במחלת השעלת. באותם ימים הייתה זו מחלה לא קלה ומי שנדבק בה היה במצב סכנה. לקח רבי שלום את בנו אל הגאון רבי אברהם ישעיה קרליץ, בעל ה”חזון איש”, כדי שהרב יברך את החולה ויתרפא. שמע ה”חזון איש” את הדברים, פנה לרבי שלום ואמר: קח את בנך אל נחל הירקון ושוט עמו מעט בסירה, האוויר הצח בינות לעצי האיקליפטוס הצומחים על גדת הנחל יסייעו לבנך וירפאו אותו מחוליו.

עשה רבי שלום כאשר ציווה עליו ה”חזון איש”, נטל את בנו אל נחל הירקון שם שכר סירה קטנה ויחדיו שטו בה שעה ארוכה. בכל משך השיט בסירה מלמל רבי שלום לעצמו: ”מצווה לשמוע דברי חכמים”, ”מצווה לשמוע דברי חכמים”, ”ויאמינו בה” ובמשה עבדו”... וראה זה פלא, בתום השיט חש הילד הקלה גדולה, השעלת נחלשה עד שעברה וחלפה. אמור נא לי אבי שאל הילד אם מקום זה מסוגל לרפא את חולי השעלת, האם לא היה כדאי שנפרסם את הדבר כדי שחולים נוספים יוכלו לבוא לכאן ולהתרפא.

האם באמת חושב אתה שהמקום מסוגל לרפא? שאל רבי שלום, לא ולא! במקום אין כל סגולת צרי או מרפא, הסיבה היחידה שמקום זה פעל את פעולתו הינה רק משום שהדברים יצאו מפה קדשו של ה”חזון איש”.

ורפא ירפא (כא, יט)

הרשות שנתנה בידי הרופאים לרפא העניקה להם התייחסות של כבוד בעיני בני אדם, עד כי משעה שהם פוסקים את פסוקם, שוב אין בני אדם מן השורה מתיימרים לחלוק על דעתם.

רבי זלמל'ה, אחיו של רבי חיים מוולוז'ין, ניצל את הכבוד הזה בעיני בני האדם על מנת להינצל מחשש עברה, ומעשה שהיה כך היה: באחד הימים נקלע רבי זלמל'ה לבית עניים. בני הבית קבלו אותו בכבוד גדול, ומיד הזמין אותו בעל הבית לשבת ולאכול דבר מה. סרב רבי זלמל'ה להצעה והתנצל כי הרופא אינו מרשה לו לאכול. אם רופא אינו מרשה לאכול, אין טעם להפציר בו עוד פעם, שמא עלול הוא להינזק מכך – חשב בעל הבית והרפה ממנו. לאחר שיצא, שאל אותו מלווהו מיהו הרופא שאינו מרשה לו לאכול? הרופא הוא הרמב"ם – השיב רבי זלמל'ה – הפוסק כי האוכל מסעודה שאינה מספקת לבעליה עובר על אבק גזל... אולם אלו הייתי אומר שאינני אוכל מן הטעם שהסעודה אינה מספקת, הם היו טוענים שיש להם מספיק, לכן טענתי שהרופא אינו מרשה לי, וכך לא התווכח אתי אף אחד...

ורפא ירפא (כא, יט) (דברי חידודין)

אחד הרופאים המהוללים, שאל את ר' אייזל חריף מסלונים, למה כל הרבנים הגדולים בעבר היו רופאים, כמו הרמב"ם הרמב"ן והרלב"ג וכו', ואילו היום הרבנים אין להם כל מושג במדע, ענהו ר' אייזל, אותו הדבר קשה לי גם כן, למה כל אנשי המדע בעבר היו תלמידי חכמים, כמו הרמב"ם הרמב"ן והרלב"ג, ואילו היום אנשי המדע כולם עמי ארצות.

"רק שבתו ייתן ורפא ירפא" (כא יט)

מובא סיפור בספר "וקראת לשבת עונג": פעם אחת הגיע יהודי שסבל ייסורים קשים להתברך מפי ר' ברוך מרדכי מקוידנוב כדי שיתרפא. אמר לו ר' ברוך, כי כדאי לו לשמור שבת ביתר שאת ולכבדה כראוי, וה' ישלח לו רפואה שלמה. ואכן כך היה, הוא קיבל על עצמו להיות זהיר במצוות שבת ובאמת נרפא וייסוריו חלפו כליל.

לא מופת הוא – אמר ר' ברוך למקורביו – הרי נאמר: "רק שבתו ייתן" = השבת שלו, אם אדם ייתן ליבו אל השבת שלו, יזהר בכבודה – מיד יתקיים בו "ורפא ירפא"...

"אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן" (כ"א י"ט). (טל חיים)

על הפסוק "שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך" (דברים ל"ג י"ח), אמרו חז"ל כי שניהם עשו שותפות ביניהם, זבולון יעסוק בסחורה ויששכר ילמד תורה, וישפיעו זה לזה. וזה רמז הפסוק: "אם יקום והתהלך בחוץ" היינו זבולון מתהלך בחוץ במשא ומתן ואינו עוסק בתורה, "על משענתו" שהוא נותן משען ליששכר שיוכל לעסוק בתורה, "ונקה המכה" לא ייענש על עוון ביטול תורה כי טענת משענת מצדיקה אותו, אולם זאת רק בימות החול, אבל "רק שבתו" בשבת קודש חייב זבולון בעצמו לעסוק בתורה "יתן" מלשון 'תנו רבנן'.

"ורפא ירפא" (פניני תורה וחסידות, גליון 197)

הרה"ק ר' משה ארי'ה פריינד זי"ע רבה של ירושלים היה מספר בשבחם של האנשים הפשוטים מהדורות שעברו, וכך סיפר בעירו בהוניאד היה גר יהודי פשוט אופה העיר מחסידיו של ה'תורת חיים',

בערב שבת קודש אחת שלח לומר לרב העיר שישלחו אליו עשרה אנשים משום שמתכונן הוא להחזיר את נשמתו ליוצרו. כשמוע הרב דיבורים אל ומפי השליח אסף עשר האנשים ועלה איתם לביתו של האופה, ורצו לגשת למיטת חוליו, אך מה מאוד השתוממו לראות בהיכנסם אל הבית והנה האופה עומד ליד התנור ומוציא חלות לכבוד שבת.

אמר לו הרב מדוע קראת אותנו, וכי לצחק ממני אתה אומר, ענה לו האופה בתמימות באמרו וכי משום שאני צריך להיפרד מהעולם הזה אשאיר אתכם ללא חלות לשבת לכן הואילו נא להמתין לי מעט עד שאגמור להוציא את החלות מן התנור ואז איפרד, ואכן כך היה כשגמר את מלאכתו, נכנס בניחות אל תוך מיטתו, אמר שמע ישראל בכוונה, והחזיר את נשמתו ליוצרה.

"ורפא ירפא" (כא, יט)

בירושלים של פעם חי רופא ירא שמים וצדיק ושמו דוקטור וולך, שטיפל במסירות בכל בני היישוב. בין מפעליו הגדולים היה הקמת בית החולים "שערי צדק" שהתנהל בדרך התורה ובהנחיית גדולי הדור.

כאשר נוסד בית החולים נתקיימה מסיבת חנוכת הבית ובין הבאים היה גם רבה של ירושלים הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד. ישב רבי יוסף חיים בראש שולחן הכבוד ולידו ישב מנהל בית החולים הדוקטור וולך. אם ירשה לי כבוד הרב, פתח הדוקטור, "אשאל אותו שאלה שמציקה לי זה זמן רב: בגמרא מסכת קידושין (פ.ב.) נאמר: "טוב שברופאים לגיהינום", מדוע? והרי פעמים רבות הרופא מוסר נפשו למען הכלל ללא לאות וללא כל תמורה, האם זהו השכר המגיע לו על מסירותו - גיהינום"? "איך מבין את הכוונה", נענה רבי יוסף חיים בחיוך. "הגיהינום הוא עונש כה קשה ואליו מגיעים רשעים כה גדולים שלאחר שהם מסיימים את עונשם בו צריך את הרופא הטוב ביותר שבנמצא כדי לרפא את פצעייהם..."

"ורפא ירפא..." (כא, יט) (חיי המוסר)

פעם אחת באה אישה אצל ר' יצחק אלחנן, רבה של קובנה, ובכתה לפניו תמרורים, שהרופא גילה דעתו כי בעלה לא יחיה יותר מג' ימים. "ככה?! השתומם הגאון, "הרופא הבטיח ששלושה ימים הוא כן יחיה?! ואני על עצמי אינני בטוח אפילו על יום אחד, כי אין האדם יודע את עתו..."

"ורפא ירפא" (כא, יט) (סיפורים נפלאים - חכמת חיים)

היה רופא שנהג לטול סכום נכבד עבור הטפול בחולים. כששאלו אותו: "מדוע מחירי יקרים כל כך", ענה: "כתוב: 'טוב שברופאים לגיהינום'. ומי הוא ההולך לגיהינום, רופא טוב. דהיינו: מי שגובה סכום פעוט לביקור. ומדוע, כי ד' הביא את המחלה לחולה והוא צריך להוציא סכום כסף כדי להתרפא ואם אני אגבה סכום נמוך, הרי יגזור עליו לבוא לרופא שוב ושוב ולהוציא בכל פעם עוד סכום כסף עד שישלם את כל מה שנגזר עליו. לכן אני לא רופא טוב לב ואני לא הולך לגיהינום, שהרי אני מלכתחילה גובה סכום גבוה מאד ובכך גורם לחולים להתרפא מיד

"אך אם יום או יומים יעמד לא יקם כי כספו הוא" (כא, כא)

ישנם אנשים שבאים להתפלל בבית הכנסת ביום הכפורים ובראש השנה, אך תפלתם נסבה על פרנסה, ורק על פרנסה. הם רוצים כסף, כסף וכסף. הם אינם מבקשים בתפלתם על רוחניות, לא 'בוער' להם במיוחד לבקש מחילה על העוונות, והמלכת ה' ממש לא מעניינת אותם. רק כסף.

תפלה שכזו – אומר "ילקוט הגרשני" – לא תענה, והדבר נרמז כאן בפסוק: "אם יום – זה יום כפור, "או יומים" – אלו ב' ימים של ראש השנה, יעמוד בהם האדם בתפלה רק על כסף, אזי "לא יקם כי כספו הוא" – לא תתקבל תפלתו ולא תתקיים בקשתו, כי רק כסף בקש...

"ונקה המכה" (כא, יט) (פרפראות)

פירוש שיוצא מבית הסוהר, שהדין הוא שהמכה את חברו צריך להיות בבית הסוהר עד שהחולה יבריא, ואם החולה הבריא והתהלך בחוץ, אז צריך לשלם חמשה דברים נזק צער ריפוי שבת בושת, וזה הפירוש ונקה המכה. ושואלים בעלי המוסר הלא גרם לו ביטול תורה, ולמה כתוב ונקה המכה, ומתרצים שכאן מדובר "והתהלך בחוץ" שהנחבל מסתובב בחוץ ואינו לומד, ולא גרם לו ביטול תורה, שעל עוון ביטול תורה אין שום תשלומים.

"עין תחת עין" (כא, כד) (רבנו אפרים)

בפסוק מוזכר ארבעה איברים עין ש'ן י'ד ר'גל, שזה ר"ת "עשיר" אדם צריך להרגיש עשיר שיש לו איברים אלו שלמים שקיבל מהקב"ה, ולא יתלונן על מה שחסר לו אלא יודה תמיד על מה שיש לו.

"

וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו וגו' [כא, כו]

הקב"ה לפעמים עונה "תשובה שלילית" לבקשתנו .

בני אדם רגילים לתמוה, מדוע ברא הקב"ה בעלי מומים מסכנים, תינוקות וילדים רכים בשנים, שלדאבוננו הם עיוורים או נכים בצורה זו או אחרת. ואין אנו מבינים על מה ולמה עשה ה' להם ככה, כאשר עוד לא הספיקו להשכיל דרכם ולחטוא, וכבר נענשו במידה בני אדם רגילים לתמוה, מדוע ברא הקב"ה בעלי מומים מסכנים, תינוקות וילדים רכים בשנים, שלדאבוננו הם עיוורים או נכים בצורה זו או אחרת. ואין אנו מבינים על מה ולמה עשה ה' להם ככה, כאשר עוד לא הספיקו להשכיל דרכם ולחטוא, וכבר נענשו במידה מרובה כזאת . בספר "בן איש חי" – דרושים מבאר זיע"א, שהמשכילים יודעים כי עמקו מחשבות ה' וכסיל לא יבין את זאת: נשמות אלו פשוט "התחננו" לפני מלך מלכי המלכים, שיחמול עליהם ויוריד אותם לעולמנו פגומים באחד מהאיברים, כך הם יזכו לתקן את אשר פגמו בעבר, בגלגולים קודמים, ולא יעמדו שוב באותם הניסיונות הקשים אשר בעטיים נאלצו לרדת לעולם ולקבל בו את תיקונם וזיכוכם. על ידי נכותם יוסרו המכשולים והפגעים לקראת תיקונם השלם, והשלמת תפקידם בגלגול נשמתם . נמצא, אפוא, כי המציאות הזאת נראית תמוהה מדוע "נענשו" הללו, מסתירה את הנהגת השי"ת המרחם על כל מעשיו ועל כל ברואיו, ואשר נענה לעתירתם והוריד אותם כרצונם ומשאלתם, כשאינם שלמים באיבריהם ובחושיהם. נשמתם שמחה על כי לא ישובו לכיסלם, ואכן יצליחו להשלים את תיקונם .

מרובה כזאת .

בספר "בן איש חי" – דרושים מבאר זיע"א, שהמשכילים יודעים כי עמקו מחשבות ה' וכסיל לא יבין את זאת: נשמות אלו פשוט "התחננו" לפני מלך מלכי המלכים, שיחמול עליהם ויוריד אותם לעולמנו פגומים באחד מהאיברים, כך הם יזכו לתקן את אשר פגמו בעבר, בגלגולים קודמים, ולא יעמדו שוב באותם הניסיונות הקשים אשר בעטיים נאלצו לרדת לעולם ולקבל בו את תיקונם וזיכוכם. על ידי נכותם יוסרו המכשולים והפגעים לקראת תיקונם השלם, והשלמת תפקידם בגלגול נשמתם . נמצא, אפוא, כי המציאות הזאת נראית תמוהה מדוע "נענשו" הללו, מסתירה את הנהגת השי"ת המרחם על כל מעשיו ועל כל ברואיו, ואשר נענה לעתירתם והוריד אותם כרצונם ומשאלתם, כשאינם שלמים באיבריהם ובחושיהם. נשמתם שמחה על כי לא ישובו לכיסלם, ואכן יצליחו להשלים את תיקונם .

לדרכנו, יש לרמז את הדבר בפסוק שלפנינו: "וכי יכה איש" – הוא הקב"ה שנקרא איש, כדכתיב "ה' איש מלחמה", "את עין עבדו או את עין אמתו" הם עבדיו יצירי כפיו, ברואי העולם – אל נא תתמה אחר מידותיו ותהרהר בליבך מתוך תימהון על ה' הרחום : מדוע עשה ככה "ושחתה" לברוא אותם בעלי מום, אלא עליך להאמין נחרצות אשר "לחופשי ישלחנו" – לא בא הנברא הזה לסבול עלי אדמות, אלא לצאת "חופשי" מעצת

היצר המסית והמדיח. ולזה ירמוז גם המשך הפסוק: "ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל – אם אתה רואה "שן" שנופלת, הרומז ל"שנים שנופלות", היינו אנשים צעירים המסתלקים מן העולם ללא עת, ואינך מבין מדוע, דע כי אף זה בכדי ש"לחופשי ישלחנו", לטובתם הדבר נעשה, ככל האמור לעיל. עלינו להבין, שלא כולם צריכים לרדת בתחנה האחרונה באוטובוס... יש אנשים שהתחנה שלהם היא התחנה השנייה או השלישית והם אינם צריכים לרדת בתחנה האחרונה למרות שהאוטובוס מגיע לשם.

לא אחת אנו מתרעמים: ריבוננו-של-עולם! למה בחור זה נקטף צעיר לימים?! מדוע חייל זה נקטף על ידי רימון?! איך אפשר להבין שבחור ישיבה, עילוי, נדרס למוות בדרכו לתפילה ועוד בכותל?! התשובה לכל התמיהות הללו היא, שכך רוצה הבורא והם – המתים והנהרגים – עשו תיקונם בעולם הזה. אומנם קשה לנו להבין את דרכי ה' כי נסתרות הן, גבהו מחשבותיו ממחשבותינו, אך עלינו להאמין שאין אמונה ואין עוול, צדיק וישר הוא! גם כאשר מתפללים ומתפללים על החולה שיבריא ולא נענים ח"ו, גם אז זהו רצון הבורא ומכסת התפילות גם היא עולה לזכות נשמתו של הנפטר.

ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו(כא, ל) (אמרות חכמה)

שאלו פעם להרה"ק ר' אורי מסטרליסק, למה האדמורי"ם בני זמנינו דורשים פדיון נפש גבוה מאוד, בניגוד להאדמורי"ם שהסתפקו במועט, ענה להם, הלא ידוע לכם כי תמיד פרחים טבעיים זולים יותר מאשר מלאכותיים, האדמורי"ם הקדמונים טבעיים היו והסתפקו במועט, ואילו היום האדמורי"ם מלאכותיים הם וזה עולה יותר.

"וכי יפתח איש בור" (כא, לג)

מסופר על הסבא מסלבודק אשר ראה פעם את אחד מבחורי ישיבת סלבודקא, שהתכופף להרים פיסת נייר על הרצפה בישיבה, בחשבו כי מדובר ב"שמות" (פסוקים וקטעי קודש) הטעונים גניזה. אולם, משנוכח לדעת שפיסת הנייר הכילה דבר חולין השליכה שוב לארץ. הבחין הסבא מסלבודקא בהתנהגותו של הבחור, קראו אליו והוכיחו "איך אתה מעז לעשות כך והלא אתה מזיק ברשות הרבים וכורה בור להכשיל בני אדם?" תמה הבחור, "וכי מה זה שייך לכריית בור ברשות הרבים?" הסביר לו הסבא: "בור", אין זה דווקא אם אתה עושה מכשול ותקלה שחברך עלול להיהרג או להינזק, גם אם אתה מאלץ מישהו להתכופף ולהרים את הנייר הזה הנך מזיק שהרי בכך אתה מבטל אותו מדרכו ומלימודו ואתה מתחייב על כך משום "בור".

נמצאנו למדים מהמעשה הנ"ל, עד כמה צריך אדם להיזהר מאד לבל יגרום נזק וצער לחברו, שכשם שהוא לא רוצה שיגרמו לו נזק וצער, כך גם צריך להיזהר לגבי הזולת. "וכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים".

כל אלמנה ויתום לא תענון (כב,א)

בביתו של הגאון רבי צבי ברוידא התגוררה נערה יתומה ענייה שסייעה בעבודות הבית הקלות וקבלה בשכרה מעט מעות ומקום לדור בו. פעם אירע שכמה תכשיטים וחפצי ערך נגנבו מהבית, וחשדה של הרבנית נפל על העוזרת. מן הסתם חשבה לעצמה הרבנית נטלה היא את הדברים יקרי הערך, כי מי עוד מלבדה יודע היכן הם מוטמנים?...

נגשה הרבנית אל בעלה ושאלה אותו האם יכולה היא להזמין את הנערה לדין תורה. השיב לה בעלה בחיוב.

בהגיעה יום המיועד התכוננה הרבנית לצאת אל בית הדין והנה היא מבחינה בבעלה, כשאף הוא לובש את כובעו ומעילו. לאן פניך מועדות? שאלה הרבנית. לבית הדין השיב הרב. אין כל צורך שתטרח אמרה הרבנית אדע לבדי מה לטעון בבית הדין. אינני מתכוון לעזור לך בטענותיך השיב הרב אני הולך לבית הדין כדי לסייע בטענות של היתומה הענייה העובדת בביתנו, שהרי אין לה כל קרוב או גואל ומי יטען עבורה?!... כאשר ראתה הרבנית כי כך הם פני הדברים ביטלה את דין התורה.

לאחר כמה ימים נתפס אדם שגנב חפצי ערך בכמה מבתי העיר ובבית ונמצאו גם התכשיטים וחפצי ערך שנגנבו מבית הרב.

"אם המצא תמצא בידו הגנבה...שניים ישלם" (כב ג) (רבי בונים מפשיסחא זצ"ל)

רבי בונים מפשיסחא היה אומר: בעבודת השם צריך אדם ללמוד שלושה דברים מן הגנב, ושלושה מן התינוק.

שלושה מן הגנב: אחד – לעולם אין הוא מתעצל, ושמזדמנת "מלאכה" לידו, הריהו מוכן לעשותה אף באישון לילה, ואינו נרתע מפני קור וגשם, והוא מוכן ומזומן לה בכל מזג אוויר. שניים – אם לא הצליח בפעם הראשונה, אין הוא נלאה מלנסות פעם שנייה ושלישית. שלוש – אל כל מעשה גנבה שלו, אף של חפץ קטן ביותר, הוא מתייחס באותו כובד ראש כאל גנבת חפץ יקר ערך. שלושה מן התינוק אחד – שמח תמיד, שניים – לעולם ידיו עסוקות ואינו יושב בטל, שלוש – כאשר הוא רוצה דבר מה – הריהו בוכה.

"כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור וגנב..." (כב,ו) ("שר התורה")

סיפר הרב מטשיבין: מעשה בשני סוחרים מהעיר ברוד שנסעו לעסקים. באמצע הדרך מסר אחד הסוחרים לחברו את כספו לשמירה. הלה הכניס את הכסף בכיס האחורי של מכנסיו, והכסף נגנב. באו הסוחרים לשאול את הגאון רבי יצחק שמלקיש, בעל "ה בית יצחק אם" מחויב אותו סוחר לשלם, אולי פשע בשמירה, והטענה הייתה שמצד אחד הוא היה שומר חנם, אולם מצד שני לא שמר שמירה טובה. השיב ה"בית יצחק" שהיות ואנשים רגילים לשמור כסף בכיס, זה אם כן הוא שמר את הכסף כראוי, לכן הוא פטור מלשלם. הסוחר המפקיד, בדרכו חזרה סיפר לרב מסטניסלב את שארע ואת פס"ק הבית

יצחק". העיר לו הרב שיש תשובה בחס"ת בשאלה דומה, ושם נפסק דהוי פשיעה וחייב השומר לשלם. חזר הסוחר ל"בית יצחק" והראהו את תשובת החס"ת. הבית יצחק הוציא שוב את השו"ע" עיין בו עיין בחס"ת, ואמר לעצמו', הרי פסקתי טוב, אך אני אפסוק נגד החס"ת?! נשאר ער כל הלילה. לקראת בוקר תפס את ראשו ואמר בשמחה: 'אין כאן כל סתירה, שהרי כאן אצלנו בגליציה לובשים בגד ארוך, ולכן לשים בכיס האחורי זוהי שמירה מעולה. לעומת זאת ה"חחס"ת היה באשכנז שלובשים בה, חליפות קצרות ולכן שם זו לא שמירה מספיקה'.

"ונקרב בעל הבית אל האלהים". (כ"ב ז') (נר לשולחן שבת)

את המעשה הבא עם מוסר השכל עצום, סיפר רבינו, הגאון רבי נסים קרליץ לחבר בית דינו, הגאון רבי יואל פרידמן:

היה זה לפני שנים. את הגאון רבי נסים קרליץ תבע שכן לדין תורה. הוא טען שהפסולת של הצביעה שצבעו בביתו של רבי נסים סתמה את צינור הביוב המשותף להם בבניין. רבי נסים בעצמו בא לבית הדין. השכן הציע את טענותיו ותביעתו לפני בית הדין. רבי נסים השיב: ראשית, הוא בירר אצל המומחים, צבע כזה לא יכול לסתום צינור, שהרי הוא נשטף במים. דבר שני, צינור הביוב של דירתו ושל השכן התובע אינם אותן צינורות, הם מקבילים. דבר שלישי, הוא בכלל לא צבע את דירתו...

"כי ישאל איש מעם דעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם, אם בעליו עמו לא ישלם" (כ"ב יג) (רבי בונם טפשיסחא זצ"ל)

ידוע שהנשמה שהאדם קבל מהקב"ה היא שאולה ממנו ויש לו דין שואל. וא"כ לכאורה מה יוכל כדי להינצל מהעונש, והרי אפילו יעשה עבירה באונס יהיה חייב, שהרי שואל חייב באונסין. אמנם העצה היא שלעולם יקבל עליו עול מלכות שמים וברגע שכל הזמן הקב"ה נמצא במחשבתו בזה ינצל מן העונש שהרי הדין בשואל – "אם בעליו עמו לא ישלם" וזה שאמר הפסוק "אם בעליו עמו" הקב"ה נמצא במחשבותיו "לא ישלם".

כל אלמנה ויתום לא תענון... (רבי יצחק מוולוז'ין זצ"ל)

מדרכו של עולם, כאשר אדם נקלע לצרה, הוא פונה תחילה לבקש עזרה מן הקרובים לו ביותר. בן אל אביו ואישה אל בעלה. לא כן אלמנה ויתום, הצועקים מיד אל הקב"ה, שאין להם קרוב ממנו. זהו שנאמר: "כי אם צעוק יצעק אלי" – צעקתו תבוא מיד אלי, ולכן מידת הדין נותנת כי "שמוע אשמע צעקתו".

אם כסף תלווה את עמי (כב, כד) (הרב זליג ברנשטיין)

על אחד הקירות בבית הכנסת "בית יעקב" בשכונת בית ישראל תלוי שלט קטן ועליו כתוב: "בית מדרש זה נבנה בחמישים נפוליון זהב והוא פלאי". מה פירוש הכתוב יודעים רק הזקנים ששמעו את המעשה הנפלא עובר מאב לבן ומסב לנכד:

יהודי תלמיד חכם לווה מחברו סך של חמישים נפוליון זהב, סכום גדול מאד באותם ימים. בהגיע זמן הפירעון בא הלווה אל בית המלווה ובידו מלא הסכום כדי להשיב את ההלוואה. המלווה שהיה שקוד באותו זמן על תלמודו לא שם ליבו לדבר, על כן לקח את הכסף והטמינו מאחורי מדף הספרים ושב להעמיק בדברי הגמרא. לאחר שקם מתלמודו לא זכר כלל את כל אשר נעשה...

לימים פגש המלווה את הלווה ושאלו: מה בדבר פירעון ההלוואה שנתתי לך? ... והרי החזרתי לך את החוב ענה הלווה עד הפרוטה האחרונה! לא ולא! אמר המלווה לא החזרת לי דבר! זה טוען כה וזה טוען בכה, עד שהחליטו לגשת אל הגאון רבי לייב דיין, רבה של שכונת "בית ישראל". שמע הרב את הצדדים ופסק כי על הלווה להישבע שהחזיר את ההלוואה וייפטר מלשלם. אינני מוכן להישבע אמר הלווה שהיה ירא שמים גדול מוכן אני לשלם בשנית את מלא הסכום ובלבד שלא אוציא מפי דבר שבוע! אם כך פסק הרב עליך לשלם! ... קיים הלווה את פסק הדין ושילם שוב את כל סכום ההלוואה.

בהגיע ערב חג הפסח, ניקה המלווה את ארון הספרים אשר לו והנה לפתע רואה הוא שקיק בד קשור. משפתח אותו גילה לתדהמתו חמישים נפוליון זהב! ... מיהר המלווה אל בית הלווה וביקש את סליחתו והגיש לו את צרור כספו אולם הלווה סירב ליטול את הכסף... בזמנו כך אמר נתתי לך את הכסף בלב שלם ועכשיו שוב אינו שלי! אם כך אמר המלווה קחנו ממני במתנה! במתנה! נזעק הלווה אינני רוצה מתנות הרי כתוב "שונא מתנות יחיה"! בצר לו פנה המלווה בשנית אל רבי לייב דיין וסיפר לו את כל המעשה. כאשר שמע רבי לייב את הדברים הורה כי אם כך יש לתרום את סכום הכסף לשם בניית בית כנסת שימש את הציבור לתורה ולתפילה. לכך הסכימו שני הצדדים, אולם את זאת ביקש הלווה, ששמו לא יוזכר כתורם בית הכנסת משום כך נכתב בשלט "בית מדרש זה נבנה בחמישים נפוליון זהב והוא פלאי".

אם כסף תלווה את עמי את העני עמך (כב, כד) (מדרש יונתן)

נקדים מה דאיתא בגמ' דבבא מציעא (דף ע"ה) שלשה צועקים ואינם נענים ואחד מהם המלווה את חברו שלא בעדים, ואיתא בפסוק מתן בסתר יכפה אף דהיינו שייתן צדקה בסתר, והשתא אתי שפיר אם כסף תלווה את עמי כלומר צריך להיות בפני עמי דהיינו עדים אבל את העני אם אתה נותן לעני צדקה עמך תיתן בסתר.

**אם כסף תלווה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה לא תשימון עליו נשך
(כב,כד)**

מדרש תנחומא - משפטים טו, "אמר הקב"ה נפשו של עני הייתה מפרכסת לצאת מן הרעב ונתת לו פרנסה והחיית אותו, חייך שאני מחזיר לך נפש תחת נפש, למחר בנך או בתך באין לידי חולי ולידי מיתה ואזכור אני להם את המצווה שעשית עם העני, ומציל אני אותם מן המיתה".

את הסיפור דלהלן קיבלנו מפי עסקן נכבד בלוס אנג'לס ר' ניסן ל. שליט"א, אשר מדי דברו בכך מנצנצות אישוני עיני ובהתרגשות והשתאות על נפלאותיו יתברך אין חקר לגדולתו, מוסר ההשכל שבו – כוחה יפה לעורר לב אחינו ובנ"י לקיום מצוות הצדקה מתוך אושר פנימי והנאה רוחנית.

שלהי קיץ תשנ"ז, האברך ר' משה ש. שליט"א, פונה לרופא משפחתו לבדיקה שגרתית, מוחו סחרחר עליו לאחרונה, כוחותיו אינם אתו כתמול שלשום, והוא אך בשנתו הל"ב. הרופא בודק, ובפנים חתומות מורה לו לגשת אל פרופסור מומחה יותר ולעבור בדיקות מקיפות באשר כל מיני דברים חשודים בעיניו. ר' משה נבוכ חושש ותוהה, נושא תפילה קצרה להשי"ת, ומתוך חשש נורא פונה לסדרת הבדיקות הדרושה, אלו נותנים תוצאות מבהילות. מסתבר כי כליותיו בסכנה מיידית, גידולים וגרורות מתרבים בתוכו, והטיפול, רק בלוס אנג'לס הצליחו בניתוחים מסוגים אלו. אך המחיר... ר' משה אברך כולל בקושי מביא פת לחם לפי הטף, מהיכן ישיג עת הסכומים אסטרונומיים כאלו. תפילה חרישית אל ה' בצר לו, ורגליו מוליכות אותו אל הרבנים העוסקים בצרכי צדקה, אלו ודאי יוכלו להיות לו לעזר בימיו הגורליים עלי אדמות. בירורים טלפוניים עם עסקני רפואה שונים, וההחלטה נופלת – סע! והשי"ת יהיה בעזרנו בס"ד. ר' משה נפרד ממשפחתו בעיניים דומעות, ראשו עליו כגלגל, לעיני רוחו עוברים החששות הנוראיים כמו גם התקוות, כאשר משליך את יהבו על ה' אשר בוודאי לא יינטשו, נוסע הוא אל הבלתי נודע.

לוס אנג'לס, עסקנים מסורים אשר כבר קיבלו את הדיווחים על החולה, ממתנינים לו בשדה התעופה, משם מובילים. אותו היישר אל בית החולים הענק, שם כך מקווים תבוא המזור למחלתו. בד בבד נחלצים המה להשיג את המימון הגדול הדרוש לשם כך. רגליהם מועידות אותם לביתו של הנגיד הנכבד ר' אנשיל. שליט"א, מתושביו הנכבדים של לוס אנג'לס, אשר ליבו לב רחום הוא, עושרו הרב לא השכיחו ממנו את הבורא אשר חננו, מבין הוא כי כל כספו וזהבו פיקדון הם בידו, ובהתאם לכך הרי הוא הכתובת הראשונה לכל נצרך באשר הוא. העסקנים פורסים לפניו את מצבו המדכדך של ר' משה אברך הוא בשנתו הל"ב, וחיייו תלויים לו מנגד, וכאן כך מקווים תימצא מזור למחלתו, הן אמנם הסכום גדול הוא אך נפש אחת – עולם מלא, מוטל על המיטה ומה ערך לכסף וזהב לנגד נפש אחת מישראל. ר' אנשיל שומע, רבות המה הצדקות המשחרים לפתחו, בכולם הון תועפות נדרשים להצלת נפשות, אך קול פנימי אומר לו: ר' אנשיל! קנה עולמך כאן ועכשיו, כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמיים, שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים

תמצאנו!, ר' אנשיל נסער, תוהה מה היה לו, וכי צדק הראשונה לפניו, וכי כל הסכומים הגדולים אשר פיזר נתן לאביונים לא לשם מצוות צדקה נתן אותם, אך התחושה הפנימית אומרת את שלה, להציל את החולה כאן ועכשיו, לקנות את כל המצווה על שמך, והקב"ה הנאמן לשלם שכרו בוודאי ישלם שכרך.

העסקנים היושבים למולו נבוכים, מה היה לו לר' אנשיל מדוע משתהה הוא, מה מאוד גדלה השתוממותם כאשר ללא אומר ודברים, פותח ר' אנשיל את פנקס השיקים חותם את שמו במקום הנצרך, "את הסכום תמלאו בעצמכם, כל ההוצאות על חשבונני"!!!... הדיבור נעתק מפייהם במבוכת מה, מתנצלים הם, לא לכך התכוונו, ישראל עם קדושים הם, וחזקה שכלל ישראל יחלץ גם הוא לעזרתו. ר' אנשיל מהסה אותם, מה לכם ולהתנצלויות, הכסף נתון והשי"ת ממרומיו יביא את התרופה למחלתו.

בורא כל עולמים היה בעזרו של ר' משה ואחרי חודשיים ומחצה של ניתוחים וטיפולים, נראה האור ר' משה מתעתד לעזוב את בית החולים תשוש וחלש, אך בריא ושלם בגופו ובממונו. מה גדול היה היום הזה לו למשפחתו ולבני קהילתו, תפילות הרבים אשר הבקיעו רקיעים עשו את שלהם, הרופאים אף הם לחשו לו כי יותר ממה שעשו הם עשה הקב"ה עמו, בעזהשי"ת בעוד כמה ימים עומד הוא לחזור לחיק משפחתו, הודו לה' כי טוב.

ר' משה לא שכח את מטיבו ר' אנשיל אשר חלק גדול נטל בהצלתו, מתחבט הוא בדברים אשר ייטיב להביע את הגיגי לבבו, איה המילים אשר ייטיבו להשמיע את רחשי לב מודה ומשבח, אשר חייו היו תלויים לו מנגד, והנה השליח ממרומים הצילו. לא, אין מילים על שפתיו, דלים המה כ"ב האותיות מלשמש שליחים לשבח את מטיבו, הנה ימי החנוכה קרבים ובאים, מה סמלי יותר לבטא את נרות חיי שהאירו באפילה ממנורת החנוכה. תיכף למחשבה מעשה, ר' משה נכנס לחנות כלי כסף, נוטל הוא מנורת חנוכה מכסף מפוארת, יתנה במתנה סמלית למיטבו, אמנם ודאי אין לגביר האדיר צורך במתנתו המעטת אך רחשי הלב החמים, בוודאי נשמעים אף מבעד למתכת הכסף הקר. מצרף הוא מכתב תודה קצר, בו מבטא כי בעצם אי אפשר לבטא, וסיים בלשון הכתוב, "למען הוטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך", אברך נעים סבר אשר עמד לצידו כל ימי מחלתו, מביאו לביתו של ר' אנשיל, התרגשותו גואה, הנה יראה בעיניו את האיש שהיה שליח ההשגחה העליונה להצלתו. עומד הוא ליד דלתו של ר' אנשיל, דופק בדלת, והנה אין קול ואין עונה! ר' אנשיל אינו בבית.

בירור קצר העלה כי ר' אנשיל נסע לצרכי עסקיו לאחד משרדיו אשר ב – איסט סייד שבניו יורק, שם גם ישהה בימי החנוכה, ר' משה כמו חרב עליו עולמו, כה השתוקקה נפשו להודות למצילו, ועתה... באין ברירה הוחלט לשלוח את המתנה בצירוף התנצלות ע"י חברת שליחויות מהימנה אשר יביאו את המנורה לתעודתה ב- איסט סייד.

איסט סייד, שעת ערב, ר' אנשיל שקוע ראשו ורובו בעסקיו המסועפים המנהלים הנכבדים יוצאים ובאים במשרדו, גרף המכירות לפניו, ההכנסות משביעות רצון, ביתו ברוך ה' בנוי על אדני התורה והיראה, בניו תלמידים מוצלחים ומוכשרים המה, גם בדעת חננו ה' לתת מפתו לעניים, בלבו התרונן בשבח והודיה לשמו יתברך, מוחרתיים בעז"ה יחזור לביתו לחוג את שאר ימי חג החנוכה במעונו, וכשתילי זיתים סביב לשולחנו ייסבו בניו ובנותיו להודות ולהלל שמו הגדול. אך מה זה, היה לו, עיגולים שחורים מרצדים בעיניו, החדר מסתובב סביבו, והלמות לבו קוצבות בפראות, לחץ בחזה, נשימתו כמו נעתקה ממנו, ראשו כבד עליו, תמה מה היה לו, ענני ה' ענני, ערפול חושים, וייפול תחתיו מתמוטט על הקרקע, כאשר הוא בודד במשרדו, ואין איש שיבוא לעזרתו.

שניים מעובדי חברת השליחויות נוסעים ברחבי איסט סייד, מחפשים הם את משרדו של ר' אנשיל ומנורת הכסף בידיהם. הנה המשרד, יוצאים הם אל המשרד, דפיקה קלה בדלת, והם פותחים את הדלת כדי למסור לידי בעה"ב, והנה לעיניהם שוכב ר' אנשיל כשעיניו מפולבלות לאחוריו. מאת ה' הייתה זאת והשליחים מלומדים היו בפעולות החיאה, הם היו חברי הצלה, התקף לב חריף, הרגעים קריטיים, תוך דקות הצליחו בסייעתא דשמיא להשיבו לחיים.

נסתרים דרכי ההשגחה אך מה מאד נדהם ר' אנשיל למקרא מכתבו הנוגע ללב של האברך ר' משה בו מודה הוא לו על אשר עשה לנפשו, לנגד עיניו ריצדו המילים האחרונות במכתב "למען הוטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך", וכקול אלפי פעמונים צלצלו באוזניו דבריה מדרש יותר ממה שבעה"ב עושה עם העני, העני עושה עם בעה"ב.

מנורת הזהב של ר' אנשיל פינתה מקומה למנורת הלב של ר' משה ברכת שהחיינו ו"על הניסים", הדהדו ברחבי דירתו של ר' אנשיל וקיבל ומשמעות יתירה, מדי שנה בשנה כאשר מנורת הכסף מוצאת להדלקה גואה ליבו של ר' אנשיל על שזיכהו ה' בחייו המחודשים.

כה אמר הקב"ה: "נפשו של עני מפרכסת לצאת ונתת לו פרנסה והחיית אותו, חיך שאני מחזיר לך נפש תחת נפש"...

והיה כי יצעק אלי... ושמעתי כי חנון אני ("כב, כו")

הכתוב מדבר באדם שלווה כספים והגיע זמן הפירעון ולא פרע את חובו. נוטל ממנו בעל-חובו משכון. אם ייטול ממנו בגד יום - לא ייקחנו בלילה, כשאינן בו צורך, וישיבנו לבעליו עם שחר. אם נטל כר את כסת, יטילנו בבוקר וישיבנו לפנות ערב. שאם לא כן, במה ישכב? והיה כי יצעק אלי ושמעתי, כי חנון אני". מקשה רבינו עובדיה ספורנו ז"ל: מה יצעק, ועל מה יצעק? והלא הוא האשם, הוא חייב כסף ולא פרע בזמנו! ומה ישמע הקב"ה במידת חנינותו?

וביאר: אמת, שאין הצדקה לאי פירעון החוב. אבל העני יצעק וישאל: ריבוננו של עולם, מדוע הפלית אותי לרעה, מדוע אני העני והוא העשיר? מדוע יש לו כסף מיותר להלוות, ולי אין את הכסף הראוי לפירעון? ומדוע נגזר עלי לחיות חיי מחסור, לפגר בתשלום חובי, ליתן משכון ולישון בלא כרית? וזעקתו תעלה למרום, ותפעל את פעולתה. הקב"ה יעביר מעט מהשפע מן העשיר המלווה - אל העני הלווה ... לפיכך מייעצת התורה לעשיר: אם קיימת את המצווה והלווית את הכסף, ובהגיע המועד הכסף לא הוחזר, כדאי לך לנהוג בוותרנות. כך ישמור הקדוש ברוך הוא בידיך את האפשרות להמשיך ולהלוות!!!

"ונשיא בעמך לא תאור"

מעשה בעיירה קטנה הסמוכה ללומז'ה שבפולין, שקצב אחד העז לסטור לרב על לחיו, אחר שזה הטריף לו ריאת בהמה. משנודע הדבר לרבה של העיר לומז'ה באותם הימים הגה"ק רבי אהרון בקשט זי"ע שכר שלושה עגלות, הושיב בהם כמה עשרות מתלמידי ישיבת לומז'ה ונסעו לעיירה המדוברת. הכרוז יצא בחוצות, כי רבה של לומז'ה עומד לדרוש בבית הכנסת, וכל אנשי העיירה באו והתכנסו להאזין לדרשתו, ואז פתח ואמר יסוד גדול!

חז"ל אמרו "אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו", ופירש רש"י שאינו בא בעלילה עליהם. ללמדך, כי כל מצוות התורה ניתנו באופן שניתן לקיימן למעשה, ואלמלא הייתה אפשרות לקיים לא היו ניתנות. לכן התורה מצווה "ואהבת לרעך כמוך", דווקא ביחס לרע וחבר, ולעומת זאת ביחס לאדם יותר קרוב, כמו אח, הורתה לנו התורה "לא תשנא את אחיך בלבבך", ולא נאמר "ואהבת את אחיך". והיינו, משום שהכתוב מדבר כאן על שנאה מחמת סיבה מובנת, אשר באופן טבעי נוטה אדם לשנוא את אחיו בעבורה, וכגון משום קנאה וכדוגמת שנאת האחים ליוסף. אהבה במקרה כזה היא כמעט בלתי אפשרית, לכן התורה לא מצווה עליה. ומה ביחס לרב? לא נמצא בתורה ציווי "ואהבת את הרב", ואף לא נאמר "לא תשנא את הרב", שכן פעמים דבר זה קשה מנשוא. הן הלא בתוקף תפקידו מוכיח הרב את קהלו על חטאיהם, וכיצד יאהבהו, לא פעם הוא מכריע בדין שלא כדעת פלוני והלה מתעורר לשנאו, כאילו הוא אשם בכך. לפיכך הסתפקה תורה בדרישה "ונשיא בעמך לא תאור". אם אינך מסוגל שלא לשנאו, לפחות אל תקללו... וסיים רבה של לומז'ה את דבריו ואמר: אבל איסור לסטור לרב על פניו, זה לא מצאה התורה לנחוץ להזכיר כלל וכלל! שכן תופעה שכזאת היא כבר פריצת כל גדר אנושי!...

החלק החמישי של השולחן ערוך (שמואל שמלקי)

מעשה בצעיר אחד שבא אל הגה"ק בעל ה"ברוך טעם" זי"ע לקבל ממנו "היתר הוראה". מצאו מופלג בתורה ובקי בד' חלקי שולחן ערוך. נתן לו "סמיכה", והוסיף ואמר לו, כשתמנה לרב עליך יהיה ללמוד את החלק החמישי של השולחן ערוך. תמה הצעיר: איזה חלק חמישי, הלא ישנם רק ד' חלקים לשולחן ערוך? כן השיב לו הרב, בשביל רבנים יש עוד חלק חמישי, והוא כיצד להתהלך עם בני אדם...

לאחריי זמן בא אצלו הצעיר, שבינתיים נתמנה רב בעיירה, שאל אותו בעל ה"ברוך טעם": ההספקת כבר ללמוד את החלק החמישי של השולחן ערוך? עכשיו – השיב לו ההוא אני כבר בקי גם בחלק השישי... כיצד לנהוג עם פראי אדם....

מלאתך ודמעך לא תאחר (כב,כח)

השל"ה הקדוש למד מכאן בדרך דרש יסוד גדול וחשוב בעבודת ה': "מלאתך" – זהו רצונו של האדם, "ודמעך" – אלו דמעותיו. אם באמת הנך רוצה דבר, עד כדי כך שהנך מוריד עליו דמעות, בוכה ומתחנן לפני בוראך לקבלו, הרי ש"לא תאחר" לקבלו! אדם שרוצה באמת ומתחנן לפני בוראו לקבל סיעתא דשמיא – בוודאי יענה מן השמים!

וכך כתב הרב שמשון פינקוס זצ"ל לבחור ששלח אליו מכתב ובו בקשת עזרה והדרכה מעשית: "קראתי את מכתבך, ולא הגעתי למדרגה לתת עצות ולומר לך מה לעשות, אבל אכתוב מה שנראה לפי עניות דעתי אחרי התיאור של הדברים שכתבת. נראה לי שאתה משתדל מאד בעליה בתורה ויראת שמים, ואתה עושה את כל יכולתך ויצאת ידי חובת השתדלות. עכשיו אתה נמצא בשלב שאתה צריך עזרה מבחוץ. הסיבה לזה הוא פשוט מפני שהדברים הם כל כך נשגבים ונוראים, לזכות לתורה ולחשק פנימי, וככל שתיארת, זה פשוט למעלה מכוחות אנושיים, ואף על פי שוודאי צריך גם השתדלות מצדנו, אבל מגיע רגע שצריך לפנות לעזרה מבחוץ. על כן אני אתן לך שם וכתובת, שאליו תפנה והוא יעזור לך – קוראים לו השי"ת. הוא חזק מאד, שבאמת הוא ברא הכול, ואני יודע בסוד שהוא גם אוהב אותך באופן אישי, והוא מחכה בכיליון עיניים שתפנה אליו. אין בעיה למצוא את הכתבת שלו יתברך, שהוא נמצא בכל מקום, כפשוטו, גם הרגע הזה שאתה קורא המכתב אתה יכול לפנות אליו.

אני כותב זה, מפני שהרבה חושבים שהוא עניין של תפילה ועשיית מצווה וחיפוש מדרגות. כל זה נכון אבל אינו העיקר – העיקר הוא שהקב"ה אישיות ברור החי וקיים, שאפשר לתפוס אתו קשר אישי, ולעולם לא התאכזב מי שעשה כך. ומה שהדבר יותר פשוט ופרקטי יותר טוב ויותר מועיל... ולבקש ממנו עוד פעם ועוד פעם. מי שייתן לך עצה אחרת, חבל על ההשתדלות, תלך ישר למי שיכול לעזור באמת, ותתפוס אותו ואל תעזוב אותו, "אל תתני דמי לר" עד שהשגת את כל שלבך חפץ".

לכלב תשליכון אותו (כב,ל)

משכיל עז פנים בא פעם אל הגאון רבי אברהם בורשטיין, בעל ה"אבני נזר" מסוכצוב, ובפיו בקשה: אם יבואו לפני הרב עם עוף או בשר בקר שיש ספק בכשרותם והרבי יבדוק ויטריף את הבשר אנא שלחוהו אלי... אני אוכל אותו...

אינך הראשון המבקש זאת אמר הרבי – כבר קידמוך... מי הקדימני? תמה המשכיל.

אספר לך מעשה שהיה אמר הרבי: כאשר באו משה ואהרון אל בית פרעה, עמדו בשער הארמון כלבים עזי נפש שהגנו על הפתח ולא נתנו לאיש להיכנס. פרעה כך טענו הכלבים נותן לנו את מזוננו ומתפקידנו להגן עליו. לא ניתן לכם להיכנס!

אמר להם משה רבנו: אינכם יודעים שפרעה אוכל את הבשר המובחר ואילו לכם הוא משליך את הפסולת... לעומת זאת אנו, הקדוש ברוך הוא עומד להוציאנו ממצרים ולתת לנו את התורה שם נאמר שכל נבלה וטריפה, אפילו אם המדובר בבשר משובח ביותר: "לכלב תשליכון אותו"! שמעו הכלבים את הטענה והניחו להם להיכנס. ואכן כעבור זמן לא רב יצאו ישראל ממצרים והתקיימה ההבטחה שהובטחה לכלבים ובני ישראל נצטוו "לכלב תשליכון אותו".

עברו שנים המשיך בעל ה"אבני נזר" בסיפורו וקמו דור חדש של משכילים מזלזלים בתורה ובמצוות והחלו הם לאכול נבלות וטריפות... תבעו אותם הכלבים לדין. נעמד נציג המשכילים וטען: בתורה לא נאמר שיש להשליך את הנבילות לכלב ההולך על ארבע דווקא... ישנם גם הולכים על שתיים שאין הם טובים מן הכלב בהרבה... אכן כן השיב נציג הכלבים באמת אין כל הבדל אולם אנו זכינו בבשר משום שלא חרצנו לשון כלפי בני ישראל, ואילו אתם המשכילים אינכם חדלים לחרוץ לשון... בכל עת הנכם פוערים את פיכם נגד שומרי התורה והמצוות, ומדוע זה מגיע לכם לקבל את בשר הנבילות והטריפות?!

שמע המשכיל את דברי הרבי ועזב בבושת פנים.

ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו (כב', ל') (הרב ברוך בוקרה שליט"א)

וכי בבית מותר לאכול בשר טריפה? אז מדוע נאמר ובשר בשדה דווקא? ואמנם רש"י מבאר: 'אף בביתכן, אלא שדיבר הכתוב בהווה, מקום שדרך בהמות ליטרף...'

הרב יהודה צדקה זצ"ל מתרץ בדרך מוסרית (הובא באור דניאל): אכן גם בבית אסור לאכול טריפה, אלא התורה נקטה בשדה דווקא, כיוון שהניסיון הגדול של האדם בכל דבר, ובפרט בענייני כשרות, הוא דווקא בשדה, דהיינו בחוץ כשהוא עם חברים, או כשהוא רעב ונמצא ברחוב, ואז הוא עלול להתפתות ולאכול במקומות שהכשרות שם מפוקפקת, לכן נאמר 'בשר בשדה' דווקא ולא בבית...

"ואנשי קודש תהיון לי" (כב ל')

התורה לא מבקשת מאתנו להיות מלאכים אלא קודם אנשים = בני אדם טובים יותר, וממילא מאושרים יותר. התורה מטרתה להועיל, לא להכביד.

משל למה הדבר דומה: הרמזורים בכביש נראים מעכבים את התנועה, לא פעם נשמע: "אם לא היה רמזורים בכביש הזה..." אבל אם רק רמזור אחד נתקע או מתקלקל זה כבר סיפור אחר לגמרי... מסקנה: בלעדיהם יש פקקים נוראים.

והנמשל ברור: כך התורה – החוקים נראים כמכבידים אבל נועדו להועיל ובאמת אנו רואים לאן מתדרדרים אנשים ללא התורה (אותם אלו שחשבו שהתורה מכבידה...) לצערנו במקום לתלות הדבר בעצמנו אנו תולים את ההנהגה הא-לוקית בכל מי שמזדמן: אם הבעיה מדינית אשמים המנהיגים. כלכלה יורדת ואבטלה גואה – בראש הממשלה, אלימות – בשר הביטחון... אבל לא את עצמנו...

משל למה הדבר דומה: אשתו של מכוער קנתה מראה ושמה בחדר של בעלה. המכוער הסתכל ובעצבנות ועל "יופיו" המשתקף מבעד לראי, שבר את המראה לרסיסים. לא רק שהוא מכוער, אלא הוכיח בזה שהוא גם טיפש, וכעת כיעורו נמצא בכל רסיס ורסיס, הוכפל כיעורו במאות רסיסים...

נמשל: כן אנחנו מאשימים את כל העולם ולא מבינים שהקב"ה פוסק לנו לפי מעשינו. כשמנהיג מצליח זה בזכות העם, ואילו היינו מקיימים מצוות כראוי אזי הכלכלה הייתה פורחת, הפרנסה מצויה בשפע, גשמים בעתם, השלום שורר עלינו. להיות אנשי קודש, להפסיק להאשים את המזל הרע ולהאשים את עצמנו.

"טרפה לא תאכלו" (כב, ל)

הגאון הרב ברייש מציריך סיפר על יהודי חרדי שנסע לבנו המתגורר בארה"ב והחל לשהות שם באטליז של הבן. לפתע קיבל הרב ידיעה, שהיהודי הוא גזז את זקנו ופאותיו, וללא כל סיבה הגיונית הנראית לעין. שיגר לו מכתב ושאלו כיצד עשה כדבר הזה לגלח מעל עצמו את הסימנים היהודיים המובהקים המלווים את עמנו מזה אלפי שנה, אבל למרבה הפלא הייתה ליהודי זה תשובה לעניין.

הגעתי לאמריקה לאחר פטירת אשתי - השיב לרב ברייש - ואני משתכן כאן אצל בני שהוא בעליו של האטליז בו אני נמצא. והנה, זמן קצר לאחר שהחילותי להימצא כמקום, שמתני אל ליבי שבני הציב אותי בכוונה באטליז זה על תקן של 'משגיח כשרות', ואולי אף יותר מזה, דהיינו שהזקן והפאות שלי מהוות עבורו הכשר מצוין, שהרי כאשר נכנסים לכאן יהודים ורואים אדם כמוני, הם בטוחים שכל הבשר הנכנס לאטליז הוא כשר למהדרין מן המהדרין, בעוד שאני יודע שאין המצב כך, ואז עשיתי חשבון פשוט, לעזוב את האטליז אינני יכול, כי הרי אני זקוק לבני, אבל את הזקן והפאות אני יכול להסיר מעליי כדי שלא אהיה מכשול לרבים..."

"לנטות אחרי רבים להטות" (כג ב) (החתם סופר זצ"ל)

רק בדבר שאינו ברור, העשוי לנטות לצד זה או לצד אחר - "לנטות", אז יש להטות אחר הרוב, אבל דבר ברור הנעלה מכל ספק אינו כפוף להכרעת הרוב. לפיכך לא יטו בני ישראל לעולם אחרי רוב העולם ביחס לאמונה

לא תטה משפט - אף לאחר פס"ד (לב שלום)

דוגמא מאלפת לדבר נמצא במעשה שהיה עם הגאון ר' חיים לייב מסטאוויסק. ונתבונן נא, כי מלבד התפעלות הלב שיש במעשה שלפנינו - גם דקות והבנה עמוקה בפסוק יש בו, והחידוש יקר ונפלא, הבה נטה אוזן:

הגאון ר' חיים לייב סטאוויסקר (כך היה נקרא בפי כל), היה מפורסם מאוד בזמנו בכוחו הגדול ב"הכרעת דין". בדרך כלל היו שני הצדדים יוצאים מרוצים מלפניו, כולם הרגישו שנעשה הצדק, וגם מי שהורשע בדין יצא בלי תרעומת. שמו של ר' חיים לייב יצא לתהילה בכל האזור, עד שאפילו הגויים שבאותו מחוז העדיפו לא אחת להתדיין בפניו - ולא ללכת לבית המשפט שלהם, באשר ראו כל גויי הארץ כי שם ה' נקרא עליו.

פעם אחת נזדמנו לפני ר' חיים לייב שני בעלי דינים שהיו הפכים ממש, מן הקצה אל הקצה... מחד גיסא - הגיע ראש הקהל דסטוויסק שהיה איש נכבד, וכנגדו - הרוקח של העיירה, שהיה משכיל מברלין אשר מימיו לא עלה עליו עול תורה או עול מצוות, והוא היה ה"מחלל שבת" היחיד בכל העיירה. אבל הדין דין אמת הוא, והאמת במקרה זה הייתה דווקא עם ה"מחלל שבת" - ולא עם ראש הקהל... ר' חיים פסק לטובת הרוקח, ותהום כל העיר, ופני ראש הקהל חפו. אלא שכאן נפתח פרק נוסף בסכסוך הממוני שבין השניים, שכן "ראש הקהל" - נהיה ל"רשע הקהל", ולא הסכים לציית לדין... "מה זאת אומרת?" - טען, - "הייתכן שיזכה הרב את המחלל שבת הלזה כנגדי? לא יקום ולא יהיה.!" עכ"פ, ראש הקהל סירב לציית לדין, ולפיכך בא הרוקח שנית לפני ר' חיים לייב להיוועץ עמו מה יעשה. ר' חיים לייב יעץ לו לפנות לערכאות של נכרים, אולם לא כמשפטנו - משפטיהם, ושם הפכו את הקערה על פיה, זיכו את ראש הקהל - וחייבו את הרוקח... הרוקח שב להיוועץ בר' חיים לייב, והוא יעץ לו בלא היסוס לפנות לערכאה משפטית הגבוהה ביותר ברוסיה, אשר שכנה בפטרבורג הבירה, ולא זו בלבד, אלא שאף הודיע לרוקח שהוא בעצמו - ר' חיים לייב - יבוא להעיד ולטעון לטובתו בבית המשפט!! אך דא עקא, הדברים התגלגלו באופן בלתי צפוי, וכאשר קיבל ר' חיים לייב את ההזמנה לעדות מבית המשפט - גילה שהתאריך המיועד הוא לא אחר מאשר יום חג השבועות - חג מתן תורה - בשעה עשר בבוקר!! נקל לתאר איך נראה יום מתן תורה אצל ת"ח דוגמת ר' חיים לייב, ניתן אף להבין כמה קשה היה לעזוב את המשפחה ואת בני העיר ביום גדול זה, אבל כשם שגדולים הת"ח בלימודה של תורה - כך גדולים הם בקיומה, ובלא היסוס קם ר' חיים לייב ונסע לפטרבורג לחוג שם את חג מת"ת, בכדי שיוכל להעיד לטובת הרוקח בעיצומו של חג. אף סדר יומו של הגר"ח בפטרבורג ומקום הימצאו במשך החג - כמובן נקבעו בהתאם ל"מטרה המקודשת": להעיד לטובת הרוקח אשר כאמור היה המחלל שבת היחיד בסטוויסק!!

כאשר חזר הגר"ח לסטוויסק לאחר החג, לא היו יכולים בני העיר להתגבר על פליאתם, והם שאלוהו: מה ראה הרב על ככה? האומנם עד כדי כך צריך להתמסר בשביל "שייגץ" שכזה? ר' חיים לייב נעץ בהם את עיניו, וכה השיב ואמר: "הנה הפסוק אומר:

לא תטה משפט אביונך בריבו . ולכאורה, הלא כבר נאמר לעיל: לא תטה משפט, ומדוע הוכפל הציווי פעמיים? אלא מתרצים חז"ל במכילתא שפסוק זה מדבר באביון במצוות, שלא תאמר: הואיל ורשע הוא אטה את דינו, ת"ל לא תטה משפט אביונך בריבו" . והנה" - אומר ר' חיים לייב - "הרי זו אזהרה מפורשת שלא לשנות את הדין אפילו כי הוא מחמת רשעו של ה"אביון במצוות", ובוודאי הדברים אומרים גם אם הוא אביון אמיתי ומהודר ... " עתה שוו בעצמכם, ותארו לכם מה היה אילו הייתי פוסק ההפך, שהצדק עם ראש הקהל, והרוקח היה מסרב לקיים את הפסק, והייתי מורה לראש הקהל ללכת לערכאות וכו', כאותו המעשה שהיה כאן - רק בהיפוך, והייתי טורח לנסוע בחג לפטרבורג כמו שעשיתי עתה, כלום גם אז הייתם תמהים על מעשי? - ודאי שלא" ! כי מלבד הפסק והכרעת הדין - צריך גם להעמיד את הדת על תילה, ולהציל את הנעשק מיד עושקו, שכן זוהי העמדת האמת על מכונה לכבוד משפט התורה!! הרי הדין מחייב לדרוש את קיומו, כי בדרישת הצדיק יש שני חלקים: החלק הראשון - להוציא את הצדק לאור כראוי, והחלק השני - לדרוש את יישומו וביצועו הלכה למעשה!! ומעתה, אם כך הייתי נוהג כאילו היה מוכרע הדין לטובת ראש הקהל, הרי שאם לא אנהג כך כעת כאשר הדין הוכרע להפך - הריני עובר על הלאו המפורש של לא תטה משפט אביונך בריבו" !! כי אם התייחסותי אל הדין לאחר שנפסק שונה מאחד לשני בגלל שהוא רשע - הרי זו הטיית תוצאת הדין, שהיא חלק בלתי נפרד מפסק הדין עצמו!! והרי זה כאלו פסקתי לטובת ראש הקהל והטייתי את הדין!!" - כך סיים ר' חיים לייב את דבריו ואת חידושו הנוקב .

הנה למדנו מכאן תורה ויראה גם יחד, רק שעתה נסיים מעין הפתיחה, ונאמר שלפי"ז יתכן ליישב בדרך נוספת את אשר הקשינו בתחילה: היאך סלקא דעתך להטות את הדין בגלל רשעו של הרשע? ומעתה י"ל, שהפסוק בא לחדש לנו שאף לאחר פסק הדין - אסור לנו להימנע מלסייע ביד הרשע אם זכה בדין, ממש כשם שהיינו מסייעים לחברו הצדיק אילו זכה הוא !! והיינו שבדרך הטבע יש חשש שלא נהיה חמים ובווערים כ"כ למען הרשע, ולא נעזור לו להגן על זכותו, ולכך הוצרך הפסוק להזהירנו ע"ז, שלא נטה משפט הרשע אף לאחר הדין !! כי אם ננהג כך - הרי זה כאילו נתנו יחס שונה לרשע בעצם הדין, ויש בכך גריעת מידת האמת ודרישתה !! וע"כ גם אם במקרה אחר לא היינו מתרגשים כ"כ מסבלו של הרשע, ולא היינו רצים לעזור לו ולסייעו - אעפ"כ כאן, לאחר שיצא זכאי - נרוץ לעזור לו!! כי בכך אנו מעמידים משפט אמת לאמיתו !! והדברים שמחים ומאירים.

"מדבר שקר תרחק" (כג ז) (רבי מנחם מנדל מקוסוב זצ"ל)

אין שקר שאין בו מקצת האמת, אכן, כל זמן שאין מבררים אותו מקצת ומעמידים אותו בגלוי ובבירור על מכונו, מתפשט כוח השקר על הכל. בכל העולם כולו, לא נמצא אדם שיהיה כולו אמת. העולם מתחלק בין כאלה שהם קרובים לשקר, ובין כאלה שהם רחוקים מן השקר

פרפראות

פרק כ"ג פסוק ד' - "כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיֵבֶךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תִעָה תֵּעָה הָשֵׁב תְּשִׁיבֵנוּ לָךְ"

"תפגע שור" סופי אותיות רע, אפילו אויבך שהוא רע אתה חייב להשיב את שורו או חמורו והמצווה הגדולה יותר מאשר להשיב לאדם אחר שהוא לא אויב.

פרק כ"ג פסוק י"ד - "שְׁלֹשׁ רִגְלִים תַּחַג לִי בְּשָׁנָה"

"שלוש רגלים תחוג" - ראשי אותיות תשר (מתנה), הקב"ה נתן את שלושת הרגלים לעם ישראל זכר ליציאת מצרים בנוסף ליום השבת, השבת היא מבית גנזיו של הקב"ה.

החור באיזון (גד שכטמן)

"הם עיקלו את כל רכושי, לקחו ממני את מנת האוכל האחרונה שנותרה לי", הסביר הנאשם באשמת גניבה לשופט ששאל האם הוא מודה בביצועה פשע. השופט לא התרגש: "שאלתי אם אתה מודה באשמה, תענה בכן ולא".

"השופט מוכרח להבין אותי, פיטרו אותי מהעבודה, אשתי עזבה את הבית, עם ההורים שלי אני מסוכסך... ", השופט התרתח מזעם: "מה אתה מספר לי סיפורים? תענה לי בכן ולא".

"אדוני השופט, יש שאלות שלא ניתן לענות עליהן בכן ולא. לדוגמה: אני אשאל את כבוד השופט שאלה אחת, אם תוכל לענות עליה במיל האחת – גם אני אענה לך חד וחלק". השופט הסקרן הסכים, והנאשם שאל: "האם נכונה השמועה שכבודו הפסיק לקחת שוחד?"...

"ושוחד לא תיקח, כי השוחד יעוור פקחים ויסלף דברי צדיקים". נראה שביאור הפסוק בפשטות אינו דורש חכמה מרובה, והתורה מצווה אותנו לדאוג לקיום ועשיית הצדק האמתי, משכך, אין אפשרות להיות משוחדים בנגיעה של ממון או נגיעה אחרת ועדיין לדון דין אמת.

לפני הגאון רבי יוסף דב סולובייצ'יק מבריסק, הגיע שופט גוי שאהב להתווכח עם הרב על דיני התורה ומצוותיה. כעת, מצא לו מצווה חדשה לנגח בה את הרב, הוא קרא בתלמוד שאם דיין יהודי נוטל שוחד מבעל הדין ונתגלה הדבר – חכמים מענישים אך ורק את הדיין שנטל שוחד ולא את זה ששיחד. "הרי לך שמשפטינו צודקים ומדוקדקים יותר משלכם", קרא השופט בהתרסה, "אצלנו, מענישים גם את נותן השוחד וגם את המקבל. מה תאמר לזאת?", סיים בארשת ניצחון.

רבי יוסף דב שנודע כפיקח גדול, חיך וענה לו מיניה וביה: "מתוך דבריך תראה לבד שדיני התורה טובים יותר משלכם, שכן אצלנו היהודים, כל דיין יפחד ליטול שוחד, שהרי אף אם בעל הדין החליט לשחד וכדי שיפסוק לטובתו, מחר יכול הוא ללכת בלי פחד ולספר שהוא שיחד את הדיין והדיין עצמו ייענש וליהודי לא יארע מאומה. "לעומת זאת אצלכם, אם גוי ייתן שוחד לשופט, שניהם ייזהרו מאוד שהסיפור לא ידלוף לתקשורת, שהרי במידה וזה ייוודע – שניהם יקבלו עונש. זה מה שנקרא: מערכת חוקית לנתינת שוחד בסתר..."

שוחד אינו מתבטא רק בנתינת ממון, לעתים שוחד הוא גם אינו טובות הנאה. גדולי ישראל במהלך הדורות נזהרו עד מאוד שלא להיות מושפעים מבעלי הדין טרם פסקו את דינם לפי חוקי התורה.

בנושא זה מסופר, שלפני הגאון רבי אברהם בורנשטיין – בעל ה"אבני נזר" מסוכצ'וב, הגיעה אלמנה יחד עם יהודי לדין תורה. טרם שהחלה האלמנה בטענותיה, החלו דמעות חונקות את גרונה ובקול בוכים סיפרה לרב את אשר אירע. להפתעת הנוכחים קם הרב מכיסאו ואמר: פסול אני לדון דין זה, שכן גם דמעות הן בגדר שוחד המטה את לבי לטובת המסכן...

כל ההקדמה הזאת מביאה אותנו להסתכלות מחודשת על המתרחש בימינו, לעתים כאשר נחשפת פרשה ציבורית של שוחד כולם עומדים וצועקים: איזו שחיתות. איזו רשעות. ואנו בוכים: איזו טיפשות! במקום לאמץ במדינה יהודית את דיני התורה ומצוותיה הנכונים והאמיתיים, הלכו לאגור אוסף חוקים מכל מיני מדינות לפי מה שנראה למחוקקים טוב וישר.

אחד מגדולי ישראל שנשאל על ידי שופט גוי: איך ייתכן שאסור לכם לקבל שוחד, אבל אתם מתירים ליהודי שהולך לבית משפט של גויים לשחד את השופט? והיכן הצדק? ענה לו הרב: מכיון שהשופט הגוי מסתכל באופן טבעי על היהודי בצורה זרה ומנוכרת, ברור שאחוזים מסוימים בדין יינטו לרעתו של היהודי אף אם אין זה נכון. משכך, טוב עושה היהודי שמשחד את השופט ומעניק לו איזון באמצעות הכסף, כך יש סיכוי שהאמת תצא לאור.

לעתים אנו נאלצים להרהר בעוגמה במצב אליו הגענו: שני תושבים בני עם אחד, באותה מדינה, באותו הרחוב, מסתכלים זה על זה כזרים לחלוטין. בהשפעת התקשורת נהפכנו לציידים נפשות "הנאלצים ל"שחד" את אחינו בכל מיני תחבולות, רק בכדי ליצור שפה משותפת וזיקה כלשהי להתנהגות אנושית.

כשרב בישראל מואשם בנטילת שוחד או בהנהגה שאינה ראויה, תלויה בפנינו שאלת תם: אולי רק זו הדרך (המעוותת, שנכפתה עלינו) בכדי שהאמת תצא לאור ושני הצדדים העומדים לפני השופט יהיו שווים.

מדבר שקר תרחק (כג, ז)

בין החסידים הרבים שהגיעו אל חצירו של הצדיק רבי יחזקאל שרגא משינאווא היה חסיד אחד שנתן לרבי מתנה זוג פמוטים מבהיקים. יסלח לי אמר הרבי אולם מנוע אני מלהשתמש במתנתך כיון שברק הכסף יש בו משום גאווה. רבי אמר החסיד אי וזה לא כסף ממש אלא נחושת מצופה בכסף. אם כך אמר הרבי הרי זה גרוע שבעתיים גם שקר וגם גאווה!

הפצירו בני הבית ברבי ואמרו לו כי אם לא ייקח את המתנה יהיה במעשה זה משום פגיעה באותו חסיד שלא התכוון לכל רע. הסכים הרבי להניח את הפמוטים על שולחנו שבת אחת בלבד ובתנאי כי אל הפמוטים יוצמד פתק ובו כתוב בבירור שאין אלו פמוטי כסף אלא ציפוי כסף בלבד... אחרת אמר הרבי יש כאן משום שקר וגניבת דעת.

"מדבר שקר תרחק" (כג, ז) (הרב זבדי הכהן שליט"א – חבר בית הדין הרבני תל אביב)

תלמיד חכם מנקיי הדעת בשכונת הבוכרים בירושלים סיפר לי, כי בצעירותו למד אצל מורינו ורבנו רבי עזרא עטיה זצ"ל, ראש ישיבת פורת יוסף בירושלים. אותו תלמיד חכם נבחן אצל ראש הישיבה, והיה אמור לקבל ממנו תעודת הוראה בחתימת ידו.

באותם ימים, הישיבה שכנה בעירה עתיקה, אך אותו תלמיד פגש את רבי עזרא עטיה בשכונת גאולה בירושלים, ובקש ממנו לחתום על התעודה. הביט רבי עזרא עטיה בתעודה ואמר לתלמיד, הזמן מונית וניסע לעיר העתיקה, שם אחתום לך על התעודה. תמה אותו תלמיד ושאל, רבנו! מדוע לטרוח ולנסוע לעיר העתיקה כבודו יכול לחתום פה? הביט בו הרב ואמר לו, ראה בני, בסוף התעודה כתוב: "ובאתי על החתום פה ישיבת פורת יוסף בעיר העתיקה ירושלים", והיאך אהיה דובר שקר כשאחתום לך פה בשכונת גאולה ולא כפי שכתוב בתעודה פה העירה עתיקה?

ואכן נסעו לעירה עתיקה ושם חתם לו הרב. "מי חכם וישמור אלה ויתבוננו חסדי ה'". ישמע החכם ויוסיף לקח.

מדבר שקר תרחק (כג, ז) (הרב צ. מנדלסון)

רבותינו למדו נושא ע"פ שיש לאדם כונה לטובה מדבר מסוים אל לו לנהוג בשקר. ולדוגמא, אדם שחייבים לו מאה שקלים אומר הלא כנגדי הוא יכפור, ולא יודה, מה עושה, טוענו מאתיים ואזי קבל מאה. גם זה אסור משום 'מדבר שקר תרחק'. כמבואר כיוצ"ב בגמרא שבועות (דף לא.). ע"ש. וע' שו"ת תורה לשמה (סימן שסד). וכן מספרת הגמרא (יבמות סג.) כי רב הייתה לו אישה רעה עד שכל מה שרצה בעלה, הייתה עושה להיפך. למשל, היה רוצה לאכול עדשים הייתה עושה לו חומוס, וכשהיה רוצה בחומוס הייתה עושה לו עדשים. והנה כשגדל ר' חייא בנו, הבין, ולכך היה מבקש מאימו כי אבא רוצה כך,

כי ידע שתהפוך ועי"ז הרוויח שבישלה כרצונו האמתי של האב. וכשהרגיש אביו, מיחה בו לבלי עשה כן כי הוי כשקר ח"ו שנאמר (ירמיה ט, ד) "למדו לשונם דבר שקר" וגו'.

והנה לפי"ז צריך לדעת, מה שנוהגים כהיום לכתוב בהזמנות שהחופה תתקיים בע"ה בשעה 7, וברור שהחופה תתקיים בשעה מאוחרת מזו. וכן מה שנוהגים לומר שהברית מילה תתקיים בשעה אחת בצהריים, ובעוד שאת המוהל לא הזמין אלא לשעה 2 או לפני כן. ונראה לפי האמור שאין לעשות כן כי הוא בכלל מדבר שקר תרחק.

וכיו"ב העירו באחד הספרים, על שאדם מתפלל לרפואת רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו גם אם עבר ניתוח וניטל איזה מאיבריו ר"ל, וכיצד יאמר רמ"ח איבריו וכו'. אכן לזה תירצו, שאע"פ שאין לו רמ"ח איברים גשמיים אבל יש רמ"ח איברים רוחניים שהמה נשארם לעולם ולא נחסרים משום אדם! אכן, על הכתיבה בהזמנות והאמירה לבריתות, נראה שצריך ליזהר. ולכן היה ראוי לומר: תתקיים "בערך" בשעה פלונית.

אכן מכיוון שיש ללמד זכות על כללי ישראל, לכאורה יש ליישב, כי מכיוון שאין זה נאמר בפה אלא נכתב, אולי הכתב אינו כל כך חמור. אכן אינו, כי גם בכתב אסור לשקר. וע' בשו"ת חוות יאיר (סימן קצד). ועוד הרי יש מזמינים בפה. ולכן יש לומר, שהכותבים בשעה 7, באמת כוונתם שהחופה תיערך בדיוק כך באותה שעה, ואדרבה בזה יהיה פנאי רב לשמחה ולריקודים. אך מה יעשו כי הציבור מתאחר ולכן ממתנינים ומאחרים מהשעה הנקובה. ובהזמנת הציבור לברית שאומר בעל השמחה שעה מוקדמת ממה שיודע שיתקיים, יש לומר שכונתו שברצונו "שיבואו" כולם "בשעה פלונית". וכאשר יתאספו, יתקיים הברית החיתוך, אבל מזמין את כולם שיבואו ויקדימו.

יש פירשו "מדבר שקר תרחק". כי הא-ל יתברך הוא "אמת" והקרוב לאמת רחוק מהשקר, והקרוב לאמת קרוב להקב"ה. וז"ש אם יש לך חלילה 'דבר שקר' זה יגרום כי 'תרחק' מהקב"ה, לכן אחוז נא באמת, דבר רק אמת, חשוב מחשבות אמת, ותדבק עי"ז בא-ל שהוא ה' א-לקים אמת.

"עֲזַב תַּעֲזֹב עִמּוֹ" (כג, ה)

רבי שלמה מקארלין זצ"ל התארח פעם אצל "בעל התניא" זצ"ל, ובערב שבת נכנס למטבח ליטול חלק בהכנות לשבת קודש, ושם מעט מלח בדגים. כשראו זאת חסידיו, נכנסו גם הם למטבח ושמו מלח בדגים כל אחד בתורו. כשהגיע עת הסעודה, לא אכל אף אחד מהדגים שהיו מלוחים מאד, ראה רבי שלמה כי אין אוכלים, והיה סבור שחסר עדיין מלח, הוסיף מלח ואכל.

ואמר על זה "בעל התניא": ידעתי כי הוא מופשט מתאוות האכילה, אולם עד כדי כך, זאת לא ידעתי....

”וְגַר לֹא תִלְחָץ” (כג ט)

היחס של יהודי לגר, נשנה שוב ושוב בתורה וגם בפרשת השבוע.

ונשאלת השאלה: מהי הסיבה שהתורה מדגישה כל - כך הרבה פעמים אתה צורך ואהבתם את הגר, וגר לא תלחץ... מדוע זוכה הגר ליחס הולם ואפילו מיוחד?!

אלא לצערנו התשובה היא: יש נטייה של האדם להתנהג בדרך כלל של דחיית השונה – את זה שמדבר במבטא זר או אוכל מאכלים מוזרים. אנו מתרחקים אף מאלו הלובשים בגדים השונים משלנו, ומאלו שלא גדלו עמנו באותה המסגרת למרות שייתכן שיראת ה' שלהם גדולה פי כמה משלנו...

יש סיפור ילדים ידועה נקרא: ”הברווזון המכוער” נביא אותו בתור משל: המספר על אפרוח שבקע מהביצה ונראה שונה מהאפרוחים איתם הוא גדל – הוא נראה בעיניהם כמכוער. כולם נולדו צהובים ויפים ורק הוא בצבע אפור... הוא היה דחוי בחברתם של הברווזונים והם בזו לו. כשחש דחוק, היה הברווזון המסכן מביט אל עבר הנהר ורואה את הברבורים זקופי הקומה והצחורים והיה חושב בליבו: ”מדוע אני שונה? לו רק הייתי יפה כמותם...”

הוא גדל נוצותיו השתנו ומי ששם לב אפילו היה נדמה שהוא גבוה מיתר הברווזים האחרים. לאט לאט החליף הוא את נוצותיו ונכנס אל המים עם יתר האחרים. הוא הביט בבואה שנשקפה מהאגם ונדהם עד שלבסוף הבין – הוא עצמו היה אחד מאותם ברבורים נהדרים. למעשה הם המכוערים ולא הוא... הוא הצטרף ללהקה וחי עמם באושר לנצח.

הנמשל ברור מאליו: באופן כללי הגר נחשב זר בחברה ולכן יש רתיעה חזקה מלקבל אותו באהבה כאחד מבני ישראל. דווקא בגלל נטייה זו של דחיית ה”שונה” התורה מדגישה שוב ושוב שעלינו להתגבר על היצר הרע ולנהוג כראוי בגר וגם בדומים לו האלמנה והיתום הנזכרים בפרשתנו בסמוך לגר. לא פעם משתמשים אנו בצמד המילים ”כבוד הדדי” אך לא תמיד מבינים את משמעותו. כבוד הדדי הוא לקבל ולהעריך גם את השונה ממך – את הגר. לעולם לא לחשוב חלילה שאתה, בגלל מנהגיך או דעותיך טוב יותר מאחרים...

יש לנו לזכור כי ביום אחד יכול להתברר כי אנו היינו המכוערים והוא - הגר, הפך ועלה במעלות התורה עשרת מונים מאתנו. ראו אונקלוס הגר שעד היום אנו קוראים את תרגומו בכל שבוע מה שלא זכו גדולי ישראל שבכל הדורות... ועם גר כך חוזר בתשובה על אחת כמה וכמה...

ועבדתם את ה' (כג, כה) (הרב נתי)

וצריך לדקדק בפסוק ולהבין מפני מה נכתב לחמך ומימך לפני והסירותי מחלה. שהרי בריאות הגוף חשובה לאדם יותר מהפרנסה. וא”כ סדר הפסוק היה צריך להיות הפוך קודם והסירותי מחלה ואח”כ וברך את לחמך?

ונראה ליישב את הפסוק על פי הגמרא במסכת תענית (דף ח:): שבימי רב שמואל בר נחמני היה רעב ומגפה אמרו לו מה נעשה להתפלל על שתיהן אי אפשר. אז אולי נתפלל רק על המגפה ואת הרעב נסבול. אמר להם רב שמואל נתפלל על הרעב ואם הקב"ה ייתן שובע אז הוא ייתן אותנו בשביל שיחיו שכתוב "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון".

ולפי הגמרא זו הפסוק מתבאר באופן נפלא קודם כל וברך את לחמך ואת מימך ואם באמת הוא יברך את האוכל (הפרנסה) אוטומטית ברך גם הבריאות ובזה מסתיים הפסוק והסירותי מחלה מקרבך אמן ואמן..

ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימך (כג, כה)

מדוע פתח בלשון רבים (ועבדתם) וסיים בלשון יחיד (לחמך, מימך)? מתרץ בעל הטורים, ש'ועבדתם' זו תפילה, ותפלת רבים אינה נמאסת. וכתב לחמך בלשון יחיד, שמברך לכל א' לפי עניינו.

והמהרש"א (בבא מציע א קזב) מתרץ, ש'ועבדתם' זה קיום המצוות, ובזה כולם ערבים זה בזה, אבל להסתפק בלחם ומים זו נחלת יחידי סגולה, לכן נכתב בלשון רבים.

"ועבדתם את ה' אלוהיכם וברך את לחמך ואת מימך" (כג, כה)

בימי מלחמת העולם הראשונה כינס הגאון רבי חיים מבריסק מגבית חירום לצורך מאכל ומשתה לאלפי פליטים יהודים. תוך כדי האספה קם רב אחד והחל לטעון בלהט שהמגבית אינה לפי דרך התורה. "עד שאנו דואגים להם למאכל ומשתה - נדאג להם לתפילין". היסה אותו רבי חיים מבריסק בטענה חריפה: "אם להנחת תפילין שלהם אתה דואג - זוג תפילין אחד יכול להספיק לאלפי יהודים. אבל במאכל ובמשתה זקוק כל אחד מהם למנה משל עצמו"...

"ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימך והסרתי מחלה מקרבך" (כג, כה)

וידוע שחז"ל דרשו (גמרא תענית ב:): עבודה זו תפלה, כי היא עבודה שבלב.

אבל השאלה כיצד מכוונים בתפילה?

בספר "נוטרי אמן מופיע סיפור שיבהיר לנו את משמעות הכוונה שבתפילה: אחד מחסידי טשורטקוב, היה חתנו של יהודי נכבד, סוחר אמיד וירא שמים. יום אחד, הופיעה אברך בביתו של הרב מטשורטקוב זצ"ל ואמר לו: "כבוד הרבי, לדאבון ליבי, עלי לומר לרב כי חמי אינו מתפלל...". אמר לו הרבי: "סלח לי, אך באיזו שעה אתה מתפלל"? ענה האברך: "בשעת בוקר מאוחרת". "כנראה שחותנך מתפלל בזמן", הגיב הרב... אך הלה התעקש וטען שוב ושוב, כי הוא משוכנע שחותנו אינו מתפלל כלל. בעקבות זאת, בקש ממנו הרבי

לעקוב אחר חותנו, ורק כאשר יהיה לו ברור ללא כל צל של ספק שאינו מתפלל, יאמר לו שהרבי קורא לו.

ואכן, לאחר כמה ימים של מעקב, פנה החתן לחותנו ואמר לו שהרבי קורא לו. החווירו פניו של החותן, והוא נכנס אצל הרבי, ובאימה ויראה ביקש לשמוע מפני מה קרא לו הרבי לסור אליו. אמר לו הרבי: "שמעתי שאינך מתפלל". "נכון", השיב האיש. "הכיצד? מדוע?" חקר אותו הרבי. והאיש הסביר: "אמנם אינני תלמיד חכם גדול, אולם מעלה אחת יש בי – הנני איש אמת המקפיד מאוד על מידה זו. והואיל ואיני מצליח לכוון בתפילה, אינני רוצה לעשות שקר בנפשי, ולכן אינני מתפלל". אמר לו הרבי: נאמר בתהלים (פז, ו): "ה' יספור בכתוב עמים זה יולד שם סלה". ופירושו כך: הנה בא יהודי לבית הכנסת ומתפלל ללא כוונה, האם יכול הקב"ה לכתוב שהוא התפלל תפילה זו? לא ולא! זוהי לא תפילה. ולכן הקב"ה כותב בתיק שלו "אפס". אפס ועוד אפס מצטרפים זה לזה, עד לשור הארוכה, בת 356 אפסים כמניין ימות השנה... אך אז מגיע יום אחד, שבו אותו יהודי מצליח להתקדש, ומתפלל בכוונה מכל לבו. או אז מוסיף לו הקב"ה את הספרה 1 אך אם יוסיף לו את הספרה 1 בצד ימין הרי זו רק אחת. ואם יוסיף לו את הספרה 1 בצד שמאל, הרי זה אחד עם שלש מאות ששים וחמשה אפסים... והנה כל האומות כותבות משמאל לימין, לעומת זאת עם ישראל כותב מימין לשמאל, וזהו הפירוש: הקב"ה "יספור בכתוב עמים" כלומר, ה' כותב את הספרה 1 בצד שמאל, ובבת אחת הופכת השורה כולה לבעלת משמעות ובעלת ערך של אלפי אלפים... ואותה תפילה אחת שנאמרה מתוך כוונת הלב, כביכול "מובילה" את כל התפילות כולן, מאחר וברחמיו כותב אותה הקב"ה בכתוב עמים...". ולכן, הורה הרבי ליהודי ששאלו: "עליך למלא את תפקידך, אתה תענה לברכות ותשתדל לכוון בכל אמירת אמן. אך, דע לך, שגם אם לא תמיד תצליח, גם תפילה זו נחשבת לך, והיא עומדת וממתינה, עד שתזכה לתפלה אחת שתאמר בכוונה והיא תזכה לצרף בין התפלות כולן...".

וכבר לימדונו חכמינו שאין תפילה שחוזרת ריקם, והעיקר הוא להתחזק בתפילה.

ויחזו את הא-לקים ויאכלו וישתו (שמות כד, יא) (פניני קודש)

סיפר כ"ק מרן מהרי"ד מבעלזא זי"ע: הרה"ק ר' פינחס מקאריץ זי"ע התאכסן פעם אצל בעה"ב אחד, וראה שיש לו בן גדול שלא נימול. לשאלתו לפשר הדבר, השיב, שבניו הראשונים מתו מחמת מילה, כי לא יכלו לעצור את הדם לאחר המילה, ולכן כאשר נולד בן זה, פחד למולו. הרה"ק הפציר בו, שהוא בעצמו רוצה למול אותו, ובעזר הבורא לא יזוב הדם, ויישאר בחיים. הבעה"ב דרש הבטחה על כך, והרה"ק הבטיח, ולקחו על חיקו ומל אותו כראוי. לאחר הברית החל הדם לזוב בלי הפסק, ונבהל הרה"ק מאד, ולא ידע לשית עצות בנפשו. בצאתו החוצה ראה מרחוק את הרבי ר' זושא זי"ע, ורץ לקראתו לספר לו את כל המאורע. אמר לו הרבי ר' זושא, שיצווה לבעה"ב לערוך את סעודת הברית, וליטול ידיים לסעודה, והתינוק ינצל, וכך הווה, שנטלו ידיהם לסעודה, ונעצר הדם. כאשר שאל הרה"ק מקאריץ זי"ע את הרבי ר' זושא זי"ע מהיכן ידע זאת, השיב לו: "כתיב (שמות

כד, יא) 'ויחזו את הא-לקים ויאכלו וישתו', א-לקים הוא מדת הדין, 'ויחזו את הא-לקים' – כשרואים את מדת הדין, אזי העצה היא 'ויאכלו וישתו', ועל ידי זה נמתקים הדינים. וכן נאמר (תהלים קיט, קיז) 'סעדני ואושעה', שעל ידי סעודה זוכים להמשיך ישועה.

"אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה" (פרק כד-כד)

ודרשו חז"ל: רבי ישמעאל אומר "אם כסף תלוה" חובה ולא רשות! אתה אומר חובה או אינו אלא רשות, כשהוא אומר "והעבט תעביטנו" חובה ולא רשות (מכילתא). ומצינו ג' פעמים שאמרה התורה "אם" שפירושים "חובה". (א) "ואם מזבח אבנים תעשה לי" (שמות כ-כב). (ב) "ואם תקריב מנחת ביכורים" (ויקרא ב-יד). (ג) "אם כסף תלוה". וכשם שחובה לבנות מזבח ולהביא ביכורים, כן חובה להלוות לעני.

נשאלת השאלה: לדעת רבי ישמעאל במכילתא ש"אם כסף תלוה את עמי" חובה ולא רשות, מדוע כתבה התורה בלשון "אם" דמשמע רשות ולא חובה?!?

תירץ גאב"ד אונגוואר הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל – רבי ומורי - (בספרו מגיד משנה עה"ת): מדובר באופן שאין עליו חובה להלוות אלא רק "לפנים משורת הדין", כגון שביקשו ממנו הלוואה, ובשעה זו אין בידו, אינו חייב לטרוח וללוות מאחרים כדי להלוות, על סמך שיהיה לו בעתיד. אך אם בכל זאת עושה כן לפנים משורת הדין, מקיים מצווה.

פרשת שקלים

בפרשת השקלים שבתורה, מוזכרת המילה "תרומה" 3 פעמים. רש"י (שמות ל, טו) מסביר, שבימי משה נדבו העם מחצית השקל 3 פעמים:

1. לצורך קרבנות הציבור.

2. לצורך מאה אדני הכסף.

3. כל איש אשר ידבנו לבו.

מכאן, נלמד עוד מנהג בימינו. יש נוהגים לתת 3 מטבעות של מחצית מהמטבעה נהוגה באותה מדינה כנגד ג' התרומות שנזכרו בתורה. (שו"ע או"ח תרצד,א). ויש נוהגים לתת כפי ערך מחצית השקל שבימי משה, היינו שווי 1.2 גרם כסף. וכן יש נוהגים לתת עבור כל בני ביתו זכר למחצית השקל.

אנו מתפללים ומקוים שבית המקדש יבנה במהרה, ונזכה לקיים מצוה זו, עוד השנה, כהלכתה.

פרשת שקלים

למה משמיעים על השקלים באחד באדר, והלא בחדש אדר יש עוד מצווה של זכר מחית עמלק, ומחית עמלק נאמרה לישראל לפני מצות מחצית השקל? טעם הדבר הוא, מפני שבזכות מצות שקלים זוכים למחיית עמלק, והקב"ה צווה לישראל לתת מחצית השקל לכופר נפש, כדי להקדים רפואה למכה. שנאמר 'לכפר על נפשותיכם' אמר ריש לקיש: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל (ועשרת אלפים ככר כסף אשקול על ידי עשי המלאכה להביא אל גנזי המלך – אסתר ג), לפיכך הקדים שקליהן (הציווי לתת מחצית השקל) לשקליו (שהמן שילם לאחשוורוש).

ואלה המשפטים – שבת שקלים

מדוע שבת שקלים חלה לרוב בפרשת משפטים? ויתכן לומר בס"ד: פרשת משפטים עוסקת רובה בדיני נזיקין ובדיני ממונות. וכאן יש רמז מוסרי לאדם: לפני שאתה קונה מצוות בבית הכנסת בשקלים שלך או בשאר תרומותיך, תבדוק שהשקלים הללו אכן הגיעו בצורה כשרה ומבלי להזיק לשום יהודי...

"זה יתנו... מחצית השקל בשקל הקודש"

השבת בה מברכים את חודש אדר, מוציאים ספר תורה נוסף בו נקרא על מחצית השקל. בכך אנו מתחילים את ארבעת הפרשיות הנקראות בחודש אדר (הסמוך לניסן - חודש הגאולה) שהראשונה שבהם היא פרשת שקלים.

התורה מדגישה: "זה יתנו... מחצית השקל בשקל הקודש" המדרש מביא: "אמר הקב"ה הקדימו שקליכם לשקליו של אותו רשע" - הביאו אתם שקלים לפני שהמן הרשע ישקול לאחשוורוש עשרת אלפים כיכר כסף.

מה טמון במחצית השקל וכיצד המטבעות שלנו יעזרו לביטול הגזירה?

כדי להסביר את העניין, עלינו להבין מה רצה המן לעשות.

חז"ל מבארים שרשע זה ביקש לעורר בשמים את חטא מכירת יוסף. לא בכדי פנה אל אחשוורוש ואמר: "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בכל מדינות מלכותך" - אלו אנשים שימכרו את אח שלהם וההיסטוריה תעיד על כך. בא הקדוש ברוך ומבקש הביאו 'מחצית השקל' כתרופה לקטרוגו של נין עמלק.

נשאלת השאלה:

מדוע דווקא מחצית ועוד תוך אזהרה: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעט"? מה הבעיה שהעשיר יביא חמישה שקלים אם יש לו?!

והתשובה מאלפת:

העניין ב'מחצית' הוא קריטי לביטול הגזירה. כשאדם מרגיש שלם הוא דוחה מעליו את הסובבים אותו. אדם שמבין שהוא רק חצי מחפש את החצי השני כדי להגיע לשלמות. מראה הקב"ה למשה באצבע: "זה יתנו" מורה לו ה' את יסוד הגאולה - האחדות. אם עם ישראל יהיה מאוחד הגאולה תגיע!

בחלק מעדות ישראל מוסיפים ברכה שמקבלת משמעות מיוחדת בפרשה בה קוראים על הקמת המשכן והשראת השכינה: "מי שעשה ניסים לאבותינו וגאל אותם מעבדות לחירות הוא יגאל אותנו... איך? חברים כל ישראל ונאמר אמך".

חידון פרשת משפטים

1. איזו מצווה בפרשתנו קשורה לדלת? באיזה מקרה מוזכרת דלת בספר בראשית?

אם עבד עברי רוצה להמשיך לעבוד יותר משש שנים, צריכים לרצוע את אזנו ליד הדלת (שמות כא ו). בפרשת וירא, מסופר שלוט סגר את הדלת מאחורי המלאכים שהגיעו לבקר אותו, ושאנשי סדום ניסו לשבור אותה (בראשית יט ו, ט, י).

2. מי מכונה באופן אישי "עבד עברי" בתורה?

בפרשת וישב, אשת פוטיפר מכנה את יוסף "עבד עברי" (בראשית לט יז).

3. מהן שתי המצוות בפרשתנו שמזכירות שיניים?

הפסוק אומר "שן תחת שן", מי שמכה את חברו ועוקר לו שן חייב לשלם את שוויה (שמות כא כד). בהמשך, אם אדון הפיל שן לעבדו הלא יהודי, הוא חייב לשלחו לחופשי (שמות כא כז).

4. היכן מוזכרים בפרשתנו המספרים 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, ו-8? (לחלק מהמספרים יש כמה תשובות).

1) ה' אומר שהוא לא יגרש את העמים מהארץ בתוך שנה אחת, כדי למנוע מחיות הבר להשתלט על האזורים השוממים (כג כט). 2) גנב חייב להשיב פי שניים מערך החפץ שהוא גנב (כב ג, ח). 3) אם אדון (או בנו) מחליט להינשא לאמה עבריה, הוא חייב למלא כלפיה את שלוש חובותיו כבעל (כא יא); וכן, צריכים לעלות לרגל לירושלים בשלושה חגים בשנה (כג יד, יז). 4) אם גנב גונב שה ומוכר או שוחט אותו, עליו להשיב לבעלים פי ארבע מערכו (כא לז). 5) אם גנב גונב שור ומוכר אותו או שוחט אותו עליו להשיב לבעלים פי חמש מערכו (כא לז). 6) עבד עברי יוצא לחופשי אחרי שש שנים (כא ב); במצוות השמיטה התורה אומרת "שש שנים תזרע את ארצך" (כג י); לגבי השבת כתוב, "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות" (כג יב); וכן ענן ה' כיסה את הר סיני במשך ששה ימים (כד טז). 7) על פי

מצוות שנת השמיטה חייבים לתת לאדמה לנוח כל שנה **שביעית** (כג יא); ובמצוות השבת אנו נדרשים לנוח ביום **השביעי** (כג יב); וכן, בסוף הפרשה ה' קורא למשה ביום **השביעי** מהענן שנח על הר סיני (כד טז) 8. בהמה כשרה לקרבן רק מהיום **השמיני** להולדתה (כב כט).

5. איזו מצווה בפרשתנו כוללת את המספר 30?

אם שור נוגח והורג עבד שאינו עברי, בעליו של השור חייב לשלם לאדונו פיצויים של שלושים שקלים (שמות כא לב).

6. בפרשה זו ישנן מספר מצוות הקשורות ליחס לאלמנה. מיהי האישה שמכונה בתורה בתואר "אלמנה"?

בפרשת וישב בחומש בראשית, תמר מכונה אלמנה לאחר מותו של בעלה השני, אונן (בראשית טז יד).

7. איזה חרק מופיע בפרשתנו?

ה' אמר שהוא ישלח את הצרעה לפני בני ישראל כדי לגרש את אויביהם (שמות כג כח).

8. איזו אבן יקרה מוזכרת בפרשה זו? היכן עוד מוזכרת אבן יקרה זו בתורה?

כתוב שהספיר היה למרגלות ה' בהר סיני (שמות כד י). בפרשת תצווה הספיר היה אחת משתים-עשר האבנים שבחושן של הכהן הגדול (שמות כח יח).

9. באילו שני עניינים מוזכרת בפרשה זו אש?

האש מוזכרת ביחס לאדם שמזיק לרכוש על ידי אש (שמות כב ה); וכן האש מופיעה בתיאור הר סיני במתן תורה (שמות כד יז).

10. אילו שתי הלכות מתייחסות לשמש בפרשה זו?

ביחס למצווה של גנב שפורץ לתוך בית (הבא במחותרת) התורה אומרת ש"אם זרחה השמש עליו", הוא חייב לשלם על מה שהוא גנב (שמות כב ב). כמו כן אומרת התורה שהמלווה חייב להשיב את הבגד שהוא לקח כמשכון מהלווה העני "עד בוא השמש" (שמות כב כה).

הסתר תשובות

את רעהו פצע עם יד קמוצה	א	<input type="text"/> אגרוף
זה נשמע כמו דליקה אבל באמת זו בהמה, דקה או גסה	ב	<input type="text"/> בעירה
אסור לבשל עמו את חלב אמו	ג	<input type="text"/> גדי
לא יוצא מהעין, זה משהו אחר ואותו אל תאחר	ד	<input type="text"/> דמעך
בין אנשים היתה מריבה ואשה כזו היתה בסביבה	ה	<input type="text"/> הרה
הפרשה מתחילה עם ו' החיבור שנאמרה בסיני על פי הדיבור	ו	<input type="text"/> ואלה
הבוקר האיר ברור ונהיר	ז	<input type="text"/> זרחה השמש
אם הוא גונב ומוכר בקר הוא משלם מאוד יקר	ח	<input type="text"/> חמישה

הכלב מקבל כשכר כיון שאת פיו סכר	ט	<input type="text"/> טרפה
היה שופט גיבור ואם איש יעשה לבור	י	<input type="text"/> יפתח
סוג של נגע אם באש תיגע	כ	<input type="text"/> כויה
ה' רצה למשה לתת ולא היה צריך לסתת	ל	<input type="text"/> לוחות
שם של נביא ולארץ אתכם יביא	מ	<input type="text"/> מלאכי
בהלואה אל תשים עליו שלא תעבור על לאו	נ	<input type="text"/> נשך
כתוב שם מבראשית ועד מתן תורה ומצוות שניתנו במרה	ס	<input type="text"/> ספר
שש שנים ממנו נהנים	ע	<input type="text"/> עבד
מכה עם דם שקיבל האדם	פ	<input type="text"/> פדה
את הירדן היא לא עברה ועל האויבים היא גברה	צ	<input type="text"/> צרעה

מהמיטה התעוררה החיטה והשעורה	ק	<input type="text"/> קמה
בתחילת הפרשה עם זה האדם צועד ובסוף הפרשה הוא מועד	ר	<input type="text"/> רגל
אם את זה הוא לוקח לא ישאר פיקח	ש	<input type="text"/> שוחד
שור שרעה ובדרך טעה	ת	<input type="text"/> תועה